DE OBLIGATIONE ADVERSUS PATRIAM PRÆSIDE SAMUELE PUFENDORF, PROF. PUBL. PUBLICE...

Samuel : von Pufendorf, Andreas : von Ulcken

De

OBLIGATIONE
ADVERSUS
PATRIAM.

PRÆSIDE
SAMUELE PUFENDORF,
PROF. PUBL.

Publice disputat
ANDREAS UECKEN Hamb.
Ad diem Sept. *Anni* M. DC. LXIII.

HEIDELBERGÆ,
Typis ADRIANI WYNGAERDEN, Academiæ Bibliopolæ & Typographi.

In Nomine DEI Triuni!

DISSERTATIO

DE

Obligatione erga patriam.

§. I.

PLerosque mortalium exquisita patrii soli dulcedine tangi, quæ etiam longo terrarum intervallo divisos sui immemores esse non sinat; nec minus principem fere locum eidem assignari inter ea, quæ tenera admodum caritate prosequi solemus, tralatitium est. *Occasio dissertationis.* Idque non ab extrinsecis loci illecebris provenire, hoc esse indicio, quod non minus eum affectum sentiant positi *sub curru nimium propinqui Solis*, aut *pigris ubi nulla campis Arbor æstiva recreatur umbra*; quam queis temperatæ regiones incoluntur. *Quid melius Roma, Scythico quid frigore pejus? Huc tamen ex illa barbarus urbe fugit*. Ovid. de Pont. l. 1. el. 4. Quin & firmissimo obligationis vinculo suam sibi sobolē adstrictam tenere patria creditur, ut suo jure maximam sibi ejusdē partem vindicare possit. Vix speciosius quid habetur exhaustis pro patria magnis laboribus atque periculis. Pro ista servanda vitam perdere lucrosum censetur, immortali gloria caduci jacturam spiritus pensante. *Fortunatam* exclamat *mortem* Cicero Phil. XIV. *quæ natura debita pro patria est potissimum reddita. In pugnam descendentibus*, inquit Lucianus Encom. Patriæ, *nulla exhortatio est vehementior, quam quod pro patria bellum gerant. Quo audito nemo ignavus esse amplius sustinet.* Imo cum omnia patriæ impenderimus, nondum tamen paria cum ipsius meritis nō fecisse multis persuasum est. Neque tamen ex adverso desunt, qui-

bus

bus amor patriæ vocatur error utilis, & fraus necessaria, sine quo vix imperium aliquod conservari posset. Addunt, sapientem, qui se considerat tanquam civem mundi, & nemini obnoxium, pluris debere æstimare suam libertatem, quam ut eam velit alligare certæ telluris particulæ, velut aliquis glebæ adscriptus. Et longe pretiosiorem esse Sapientiam, quam ut qui eam possidet pro grege stultorum periculo sese debeat exponere, sub hoc prætextu, quasi pro patria pugnet. Hæc igitur res etiam nos movit, ut quædam circa tantopere jactatam *Obligationem adversus patriam* meditari aggrederemur. Videbimus *ex quibus veluti fontibus illa promanet, in quas homines res vim suam exserat, quem locum inter cæteras obligationes, queis homo stringitur, obtineat, & quatenus aliquando abrumpi aut extingui queat.* Ad hæc enim capita non incommode videntur revocari posse, quæ circa hanc rem sub disquisitionem vocari merentur.

Divisio.

Quod jucundum sit natale solum est

§. 2. Quanquam illis, in quæ singulari adfectu propendemus, & quæ jucunditate aliqua sese nobis commendant, libenter velimus obligari: cum tamen adfectum in se obligationem hautquidquam procedere constat. Unde quantumvis jucunda, quantumvis cara sit patria, non tamen hæc unica aut præcipua causa, cur illi dicamur obligari. Nihilominus de causis istius jucunditatis pauca attingere non abs re erit. Quas inter non exiguam habere vim videtur ipsa corporum & ingeniorum dispositio, quam plerumque ad natalis soli indolem natura format. Ipsam recens natorum tenacitatem circumfusus aër, victusque ratio efficacius afficiunt, & adsuetudine in sui velut familiaritatem fingunt, ut sæpe corpora nostra adfligi sentiamus, quando ad alienum cælum, ad alienum victum vocamur. *Naturam cum primum incrementa caloris & frigoris regionibus distinxit, statim ad locorum patientiam animalia quoque generasse; sed & arborum atque frugum pro regionum conditione apte genera variata. Et quanto Scythis sit cælum asperius quam Ægyptiis, tanto & corpora & ingenia esse duriora,* respondent illi his de vetustate generis contendentibus, apud Justin. l. 2. c. 1. De Indis Curtius l. 8. c. 9. *Ingenia hominum sicut ubique, apud illos locorum quoque situs format.* Idem l. VII. c. 3. de Parapamisadis. *locorum asperitas*

à dispositione corporum

homi-

hominum quoque ingenia diversaverat. Ammianus Marcell. l. 23. postquam gentes imperio Persarum subjectas descripserat, subjungit: *Per has nationes dissonas & multiplices hominum quoque diversitates sunt, ut locorum.* Quæ omnia tamen cum grano salis sunt accipienda. Sic Tacitus Agric. c. 11. varios esse corporum habitus incolis Britanniæ dicit *seu durante originis vi, seu procurrentibus in diversa terris positio cœli corporibus habitum dedit.* Eodem spectat illud de Mor. Germ. *Quis Asia aut Africa aut Italia relicta Germaniam peteret? informem terris, asperam cœlo, tristem cultu adspectuq;, nisi si patria sit. Germanorum corpora cœli sui rigori adsueta Italici æstus impatientia labefecit.* Idem Hist. II. c. 93. Idem de Cimbris tradit Florus l. 3. c. 3. Quid mirum igitur, homines libenter & jucunde in illis degere locis, quorum genio ipsorum corpora, natura & per adsuetudinem attemperantur.

§. 3. Sed & illud ad rem facere potest, quod recenti adhuc, ac nulla rerum multitudine occupato animo jucunda quædam locorum familiarium imago sese insinuat, quæ non minori cum dulcedine atque simplices illi anni inter ludicra exacti subinde recursat. Nec vulgus solum, sed & magnos viros quandoque hic affectus tenet; imo Lucianus d. l. ipsis diis eundem tribuit. Revera tamen ista patrii soli jucunditas, si id demas, quod habitus corporis ad diu insessi genium loci sæpe attemperetur, est ex adsuetudine, non à natura, ut ut secus videatur judicare Curtius l. V. c. 5. ubi memorat, mutilatos illos Græcos in patriam noluisse reverti, eo quod plerosque vinceret *consuetudo natura potentior.* *Vespasianum* Suetonius c. 2. narrat *educatum sub paterna avia in prædiis Cosanis. Quare Princeps quoq; locum incunabulorum assidue frequentavit, manente villa, qualis fuerat olim ne quid scilicet oculorum consuetudini deperiret.* Idem, quando de loco, ubi Caligula natus sit, disputat c. 8. pro Antio demum concludit, usus præter publicorum fidem actorum etiam hoc argumento, quod *Antium omnibus semper locis atque secessibus prælatum, non aliter quam natale solum dilexerit.* Ubi tamen videnda, quæ contra adfert Lipsius. Nec obscure eundem affectum prodit Cicero l. 2. de legib. Imo & multis in parte felicitatis habitum, post mortem patrio potissimum solo corpus mandare.

& assuetudine in teneris impressa.

 dare.

dare. Ita enim Lucianus l. d. *Unusquisq; senum optat in patria mori, ut ubi vitam est auspicatus, ibidem & corpus deponat apud altricem terram, & majorum monumentis inferatur. Grave enim videtur inter peregrinandum à fato velut occupari, & post mortem in aliena terra jacere.*

Sæpe tamen alieno loco caritas natalis soli allegatur §. 4. Fatendum tamen est, multa pro dulcedine natalis soli adferri solere, quæ fortasse commodius ad alias caussas referri poterant. Sic cur non dictus Ulysses immortalitati & matrimonio Calypsus prætulisse καὶ καπνὸν ἀποθρώσκοντα νοῆσαι ἧς γαίης. Quod Lucianus d. l. ita exprimit: ὁ τῆς πατρίδος καπνὸς λαμπρότερος τοῦ παρ' ἄλλοις πυρός. Idem quoque sic exclamat Odyss. ι. ὡς οὐδὲν γλύκιον ἧς πατρίδος, οὐδὲ τοκήων γίνεται. Enimvero nihil mirum erat, Ulyssem Ithacæ malle imperare & circumsitis insulis Dulichio, Samæ & Zacyntho, ac frui Penelope sua, filioque & patre, atque opibus suis, quam in Ogygia obscurissima insularum cum Calypso perpetuo vivere ἐν σπέεσι γλαφυροῖσιν. Sic apud Livium l. V. c. 54. Camillus ad Quirites Veios migrare deserta Roma conantes: *Adeo nihil tenet solum patriæ? nec hæc terra quam matrem adpellamus? Sed in superficie tignisq; caritas nobis patriæ pendet? Equidem fatebor vobis, quum abessem, quotiescunq; patria in mentem veniret, hæc omnia occurrebant, colles, campiq; & Tiberis, & adsueta oculis regio, & hoc cælum, sub quo natus educatusq; essem, quæ vos, Quirites, nunc moveant potius caritate sua, ut maneatis in sede vestra, quam postea cum reliqueritis ea, macerent desiderio.* Sed præterquam quod ista adposite ad vulgi captum dicerentur, etiam citra hoc stulte fecissent Romani sede sua Veios translata. Nam & situ longe commodiore gaudet Roma Tiberi adsita, nec ita longe à mari remota, quam Veji ab utroque disjuncti: nec ea gloria Gallis erat concedenda, ut abs se interitum Romæ allatum jactare possent. In exilio autem non tam molestum est adspectu soli patrii carere, quam id pati ob delictum, aut per injuriam, & quidem ut eo frui vetitum sit. Quantopere enim per interdictum desideria inflammentur notissimum est. Nec id leve est, dignitate ac bonis exui, & à necessitudinibus abstrahi. In Ostracismo autem vel hoc præprimis molestum erat, invitum cogi patriæ commodis carere, & suspectum esse civibus suis, ut nisi ipso

remotos

remoto, libertatem suam parum in tuto positam ducerent. Circa Abrahamum equidem Ambros. l. 1. de Offic. c. 24. laudat, quod mandato divino amorem patrii soli vicerit. Sed hæc minima pars erat eorum, quibus in ea migratione ipsius adfectus perstringebatur. Gravius enim utique erat deserere propinquos, *uxorem imbecillem ad labores, teneram ad injurias, decoram ad incentiva insolentium,* deducere ad ignotos, de quibus non constabat, amice ipsum essent accepturi, an in prædæ occasionem versuri hospitis opulenti adventum. Denique inopiam potius hostium quærunt duces, quam deformationem natalis soli, quando *sæviendo in urbes, gentes contumaces vilisq́, morte domare* instituunt; etsi *desiderio patrii soli* id efficaciæ adscriptum eat Florus l. 2. c. 6. ubi in Sardos eo bellandi genere Gracchus usus dicitur.

§. 5. Istum tamen adfectum natalis soli, undecunque ortum, apud plurimos extinguit aut enervat ratio, ac spes utilitatis, quæ accedente post adsuetudine non minorem dulcedinem conciliat illi loco, in quem fortunarum sedem transtulimus. Quis nescit, quod diuturna habitatio peregrinorum quoque corpora ad alieni aëris & victus patientiam paulatim formet? Ex quo paulatim soboles animi quoque novum quasi habitum induit, atque ab avitæ nationis genio desciscit. Quam in rem adduci potest exemplum Gallogræcorum, de quibus est apud Flor. l. 2 c. 11. & Liv. l. 38. c. 17. Nam nimis oratorem agit Mithridates apud Justin. l. 38. c. 4. Quam innumeros lucri amor patriis sedibus extractos ad Garamantas usque & Indos mittit? De Lusitanis Insulæ S. Thomæ incolis ita Barlæus de reb. gest. Mauritii. *Eorum speciem vultusq́, æstus vehementia mire immutaverat, & perhibebant ipsi, vitam omnibus sibi brevis ævi esse, nec ultra semisæculum procedere, nec minus lucri cupidinem vita potiorem duci. Hinc ipsum Morboniæ regnum amari.* Multos quoque, ut patrium solum relinquerent *fertilis ora & in majus laudata fama corrupit.* Senec consol. ad Helv. c. 6. Sic Gallicam *gentem traditur fama, dulcedine frugum, maximeq́, vini tunc nova voluptate captam Alpes transisse, agrosq́, ab Etruscis ante cultos possedisse, & invexisse in Galliam vinum illiciendæ gentis causa Aruntem Clusinum,* est ap. Liv. l. V. c. 33. Etsi an ea sola aut præcipua causa fuerit, dubitare

Quam multi degerunt varias ob causas.

bitare possis, si conferas, quæ ap. Liv. d. l. sequuntur, & quæ habet Justin. l. 20. c. 5. Nonnullis denique inter exteros splendidas aut copiosas sedes fata pararunt, queis natalis soli dulcedinem digerere in proclivi est. Quem fortuna dedit, Roma sit ille locus. Ovid. l. 1. de Pont. el. 6. In tales nequaquam quadrat illud Luciani l. d. *Qui felicissime in alia civitate agunt, etsi in cæteris res ipsis ex voto cedat, hoc tamen sibi vel præcipue deesse arbitrantur, quod non in patria habitent, sed peregre agant.* Non enim amplius ξενιτευουσι, qui sedem fortunatam apud exteros fixerunt. Adde hisce Senecam consol. ad Helviam. c. 5. 6. 7. 8.

Natali solo, qua tali, nihil debemus. §. 6. Propius ad scopum nostrum facit, ut inquiramus, an patriæ aliquid *debeamus*, quatenus nil nisi natale solum notat. An ergo fortasse inde apud nos aliqua oritur obligatio, quod nascentibus nobis locum præbuit? Equidem Terræ in universum prolixum inde petit encomium Plinius l. 2. c. 63. *Est, inquit, eximia propter merita cognomen indidimus maternæ venerationis. Sic hominum illa, ut cælum Dei, quæ nos nascentes excipit, natos alit, semelq; editos sustinet semper. novissime complexa gremio jam à reliqua natura abdicatos, tum maxime, ut mater, operiens.* Unde & *ingratitudinis* crimen adversus eandem à mortalibus contrahi ibidem, sed non sine amœna figura ostendit. Apud Sueton. August. c. 5. legitur, cum C. *Lectorius in deprecanda graviore pœna præter alia hoc quoq; P. C. allegaret, se esse possessorem, ac velut æditumum soli, quod primum D. Augustus nascens attigisset, peteretq; donari quasi proprio suo ac peculiari Deo decretum est, ut ea pars domus consecraretur.* Sic Domitianus domum, in qua natus erat, in templum Flaviæ gentis convertit. Id. Domit. c. 1. Enimvero hoc aut aliis modis solum illud, quod nascentes excepit, signare ad servandam ejus rei memoriam, & oblectandæ quorundam curiositati, non absurdum fuerit. Aliis pium fuit visum, ea ratione Numen pro data vita venerari. Et sane heic soli Deo grates debentur, qui eam naturæ partem in usus nostros concessit. Ipsum quidem solum, ut tale, & qui illud ante aut post incolunt, non magis nos obstrictos obligatione possunt habere, quam tabula, qua quis è naufragio enatavit. Apollini, si ad fabulas est veniendum, non insula Delos beneficium dedit, sed Neptunus, cu-

jus

jus tridente illa tacta sedem parturienti Latonæ præbuit. An Attici, & si qui alii *αὐτόχθονας* sese jactitarunt, solo suo peculiariter fuerint obstricti, ipsi viderint.

§. 7. Hinc consequitur, ut alia sint merita patriæ, ob quæ ipsi *Nudum natale, solum* tantopere obligari ferimur, quam nudum illud ministerium recens *non constituit* natos excipiendi. Indicio inter cætera esse potest, quod dum ap. *tum patriam.* Tacit Agric. c. 32. Galgacus Britannos ad strenue pugnandum pro patria & libertate incitat, ex adverso de Romano milite dicit, *nulla plerisq; patria est.* At puto nequaquam Caledonius ille credebat, eos milites fortasse in arboribus natos ad instar anserum Scoticorum, sed utique locus aliquis terrarum nascentes sustinuerat. Sic qui in mari natus est, in locum patriæ hautquidquam venerari debebit navem, in qua mater eum peperit. Sic quem mater alienis in sedibus edidit, puta quod sequeretur maritum legationem aut alia negotia obeuntem, vel in expeditione versantem, is patriæ in vicem locum nativitatis colere non tenetur. Denique eos, qui extorres perpetuo vagantur, patria carere dicimus, qui tamen alicubi terrarum utique nati sunt.

§. 8. Ad investigandam autem originem obligationis adversus *Origo obliga-* patriam, certissimam puto viam monstrabit ipsum patriæ vocabu- *tionis erga* lum. Cur enim à patre potius quam à matre ejus notationem de- *patriam re-* duxit gentium plerarumque consensus, cum tamen illi ab eo loco, *petita* in quo quis in lucem editur, abesse queat, hæc non item. Hic rem paulo altius repetere non inconveniens fuerit. Dum igitur homo *à potestate* hominem generat, eique, quantum in se est, dat ut existat, eo ipso *patris,* occasionem nanciscitur peculiare præ cæteris jus in ipsum adquirendi. Sed cum ad isthunc actum non pater solum, sed & mater concurrat, & hujus quidem opera in gestatione ac partu magna cum molestia & labore sit conjuncta, ac major quoque de prole certitudo, quam illius, dubitari potest, utrius jus in prolem sit potius. Equidem si homines concipiamus in naturali libertate, & prout nullius imperio sunt subjecti, inæqualitas illa virium animi & corporis, quæ inter diversos sexus plerunque deprehenditur, nequidquam id efficere videtur, ut mari citra pactum aliquod in fæminam imperium competat, aut in sobolem ex ipsa genitam. Unde

utrius

trius jus heic potius, omnino ex pacto matrimoniali dijudicandum. Quæ causa est, cur, ubi pactum non præcessit, proles matris fit, non patris, etsi de hoc fortasse sufficienti judicio constet. Sed cum omnes apud gentes communiter viri in matrimonio melioris sint conditionis, quod ipsum & sexus ratio non obscure suadet, & divina comprobat dispositio, inde regulariter potius competit jus in prolem patri, quam matri, tam in separatis familiis, quam in civitatibus initio plerunque per viros constitutis. Illud autem jus seu imperium in prolem pater actu adquirit, quando illam tollit, nutritiq; curat, & in commodum societati humanæ membrum format. Exinde in prole obligatio ad obsequium, reverentiam & gratitudinem enascitur. Sed utrum ista obligatio magis oriatur exactu generationis, an educationis, inter omnes non convenit. Alii generationi favent; per hanc enim parentem vitam dare, bonum utique præstantissimum, & cæterorum omnium occasionem, ac gignendo parentes quodammodo Deum referre. Alii non impium credunt pro educatione calculum ferre, per quam demum quis hominis dignationem implere discit, & quæ magna ac diuturna cura, pari labore ac sumtu perficitur. Si salva adhuc philosophandi libertas nobis constat, non horreamus cum his sentire. Præterquam enim, quod non crediderim, parentem generando tam magnum beneficium dedisse proli, si eam in lucem editam abjiciat, aut nutritam citra cultum adolescere patiatur pecudis in morem, ut vitam agat sibi erubescendam, aliis inutilem aut molestam: neque hoc videtur sequi, vita est maximum bonum, Ergo actus parentis, quo eam dat, est maxime aptus ad excitandam in prole obligationem. Hactenus enim persuasus fui, si factum aliquod meum alteri magnopere velim imputare, necessum esse, ut sciam, cui dem, & an ad ipsum meum beneficium sit perventurum. Nec illud parum ad rem facit considerasse, an intentionem habeam alterum beneficio mihi obstringendi, quum id factum mihi constet, an id susceperim magis ut alteri prodessem, quam ut mihi utilitatem aliqnam aut delectationem inde pararem: num ad id suscipiendum ratione & deliberato animi proposito, an vero affectuum stimulis, aut sensuum illecebris sim impulsus: an denique id quod dedi, ullo

modo

cur potius jus in prolem quam matri.

Debitum prolis erga parentem magis ex educatione quam generatione.

modo alteri prodesse queat, nisi alia accesserint. Plura addere nihil attinet, ne quis ingenio paulo tristiore parum pudenter nos agere fremat. Illi pronuncient, qui propriam heic experientiam jactare possunt. Nequidquam tamen omnia probaverim, quæ circa hanc rem Seneca disputat l. 3. de benef. c. 30. 31. &c. gravis cæteroquin author, & cui non temere quis nequitiæ aut improbitatis crimen impegerit. Nam illud sine dubio tolerari non potest, quod vitam hominis, cui Deus immortalem animam dedit, vocet rem, quæ *cum feris & animalibus quibusdam minimis, quibusdam etiam fœdissimis communis est*: item, *muscarum ac vermium bonum*. Ista tamen fortasse non adeo cordatorum censuram metuant. *Illud quod nati sumus, per se intuere qualesit: animadvertes exiguum & incertum, & boni maliq; communem materiam. Sine dubio primum ad omnia gradum, sed non ideo majorem omnibus, quia primum, nec enim ideo prima maximorum instar sunt, quia sine primis maxima esse non possunt.* Item. *Ad bene vivendum minima portio est vivere*, etsi hoc sine illo non existit. *Puta me vitam pro vita reddidisse. Sic quoq; munus meum vici, cum ego dederim sentienti, cum sentiens me dare, cum vitam tibi non voluptatis meæ causa, aut certe per voluptatem dederim. Vis scire, quam non sit magnum beneficium, vitam sic dare? exposuisses; nempe injuria erat genuisse. Quo quidem colligo, minimum esse beneficium, patris matrisq; concubitum, nisi accesserint alia, quæ prosequerentur hoc initium muneris, & aliis officiis ratum facerent.* Idem paulo post *generandi beneficium vulgare* vocat, *paternum munus & simplex & facile*, & in quo (saltem vulgus patrum) *spectat omnia potius, quam eum cui dabat.*

§. 9. Ad istam porro obligationem erga parentem, ut talem, accedit alia quoque, tanquam erga caput familiæ, cujus autoritate & opera liberi tum contra cætera familiæ membra, tum contra alienos defenduntur. Quæ obligatio major est, si pater suam familiam seorsim gubernet, nec eam civitati alicui subjecerit, nam heic ipse instar Principis etiam gerit. In tali familia separata qui vivit, is non videtur peculiari aliqua obligatione adversus patriam stringi. Parentibus enim tenebitur tanquam genitoribus & educatoribus, patri autem peculiariter ut principi. Cæteris, si qui ex iisdem genitoribus descendant, vinculo sanguinis jungetur, & illo præ-

In familiis separatis degentibus non est obligatio adversus patriam.

B terea.

terea, quo cives ejusdem Reip. qua tales invicem tenentur, aut quod huic sit analogum. Servi aut mercenarii, accepto quod ex contractu ipsis debetur, nihil præterea, quod imputent, habebunt, præter peculiaria, si qua præstiterunt, beneficia. Natali solo, ut tali, non poss. aliquem obligari manifestum est. Nec qui postea eodem in loco sedes fixerint, eo nomine quid postulare queunt, quod ibi jam habitent, ubi ipse primum vagiit. Ergo nullum amplius super est objectum, in quod operari queat obligatio aliqua adversus patriam. Cæterum ex tali familia ut filius discederet, inscio vel invito patre, lex reverentiæ & gratitudinis non permittebat. Verum eo defuncto licebat singulis filiorum suam sibi familiam seorsim habere, aut cuicunque placeret civitati eandem adjungere, nisi ex eodem patre orti peculiarem inter se civitatem vellent constituere, forma regiminis in eam ex dispositione patris aut propria conventione introducta.

Post civitates constitutas, §. 10. Verum postquam multiplicato hominum genere adparuit, parum tutam ac copiosam agi vitam ita per singulas familias sparsis, plurium conjunctione civitates constitui placuit. In quibus quidem patresfamilias aliquam suæ libertatis, suorumque jurium diminutionem admittere necessum habuere. Nam antea nemini subjecti summo cum imperio suos regebant, proprioque ex arbitrio se suaque defendebant, ac injurias sibi illatas persequebantur. Post autem imperium civitatis agnoscendum fuit, actionesque propriæ, ac personarum suæ familiæ innexarum, rerumque gubernatio ad certas legum regulas temperanda, defensio quoque sui rerumque suarum extra casus repentinos, nec non injuriarum persecutio ad publici judicium imperii exercenda. *quarum commoda enarrantur,* Quæ tamen omnia insignibus commodis ubertim pensantur. Nam cujusque defensio contra injurias exterorum aut civium longe felicius publicis viribus peragitur, in quem finem etiamsi singuli quoque operas nonnunquam, & particulam bonorum tributi loco erogare tenentur, longe tamen hoc commodius est, quam in ancipiti semper pendentem videre suam incolumitatem inter multorum malitiam, & propriarum virium tenuitatem. Intra legum civilium cancellos actiones & jura sua includi nemo ægre debet ferre, cum hac ratione multorum dissona alias arbitria in harmoniam cogantur, conser-

vando

vando bono universorum, cui singulorum quoque felicitas est innexa. Nec indignandum, ad alterius nos respicere imperium debere, cujus ope salus nostra longe meliore est loco, quam in laxa illa libertate. Denique per civitates fortunis nostris maxima securitas, quanta in res humanas cadit, parta fuit. Accedunt commoda ex conjuncta tot hominum industria resultantia, & quod heic est non solum occasio animum juxta ac corpus rebus gerendis præparandi, sed & campus virtutem suam non citra spem amplissimorum præmiorum ostentandi. Quanquam isthæc commoda in aliis civitatibus sint uberiora, in aliis tenuiora, qua de causa jus civitatis non ubique pari pretio æstimatur.

§. 11. Quia autem communi gentium more jus civitatis à *Patria dici cœpta civitas, cujus jus à patre in prolem derivatum.*
patre in liberos solet transmitti, (nam uti pater pro se liberisque suis jus civitatis & inde pendentia commoda stipulatur, ita ipsorum quoque nomine fidem civitati dedisse intelligitur, quam ipsi alicubi proprio nomine renovant, quando pars domus patriæ esse desinunt;) inde factum est, ut Patriæ nomine vocaretur illa civitas, in qua fortunarum sedem quis habet, tanquam cujus jus in ipsum à patre sit devolutum, & *cujus* κλῆμα uti Lucianus loquitur l. c. *ipse pater fuerit.* Hinc etiam arbitramur Maronem l. 4. Georg. de apibus dixisse: *Patriam sola & certos novere penates*; quod ipsarum soboles, non uti pleraque cæterorum animantium, adulta seorsim sibi victum quærat & receptaculum, sed civitatis velut patriæ pars maneat, & in ejus leges protinus instinctu naturæ sese attemperet. Ob eandem rationem, cum patriæ vocabulum natura quidem sit adjectivum, usu autem substantivum, malimus subintelligere vocem *civitatis*, quam *terræ*, seu ut potius dicatur *patria civitas*, quam *patria terra*, etsi Homero, aliisq; Græcis Poëtis solenne sit ponere πατρίδα γαῖαν. Indidem etiam est, quod nescio an ulli præter quam Cretensibus μητρίδα dicere placuerit, (nisi forte hi nudum natale solum eo nomine intellexerint,) quia, cum uxor in mariti familiam concedat, non contra, liberi quoque, saltem geniti in matrimoniis juxta leges civitatis solenniter contractis, paternam civitatem sequuntur, non eam in qua mater nata fuit. Quo etiam respexit l. 3. C. de municip. Heic tamen

excipiuntur Amazonum liberi; item vulgo quæsiti, aut nati ex illegitima cohabitatione, & in quos patri nulla potestas per leges civiles conceditur, qui matris conditionem & civitatem sequuntur. Id quod jus naturæ vocat Ulpianus in l. 24. ff. de stat. hom. Cujus legis commodissimus est sensus, quia jus civile Romanorum patri non dat potestatem nisi in liberos ex legitimo matrimonio natos, qui ipsum sequuntur, l. 19. d. t. ideo nihil aliud superest, ostendente ipsa ratione, quam ut sine legitimo matrimonio nati matrem sequantur, ne sint ἀπόλιδες, & sine certo statu. Conf. etiam Grotium in Sparf. flor. ad h. l. Sed & hoc ex peculiari statuto alicujus civitatis fieri potest, ut quis urbis maternæ privilegiis, etsi alio loco in lucem editus, frui queat, si velit. Quale exemplum extat in l. 1. § 2. ff. ad municip.

Inde translatum ad quamlibet civitatem, in qua aliquis sedes fortunarum.

§. 12. Sed cum nomen patriæ ab origine sua multum reverentiæ & amoris mutuetur, inde eo nomine etiam denotari cœpit, quælibet civitas, in qua quis sedem fortunarum fixit, sive in ea natus quis fuerit, sive recens in eandem adscitus. Apud Maronem Æn. 3. Æneæ *Italia patria* est, *sedes ubi fata quietas* ostendunt. Idem l. XI. *Ite, ait, egregias animas, quæ sanguine nobis Hanc patriam peperere suo decorate supremis Muneribus.* Inprimis huc adduci debet illud Ciceronis l. 2. de Leg. *Ego*, inquit, *& Catoni, & omnibus municipibus duas esse censeo patrias, unam naturæ, alteram civitatis: ut ille Cato, cum esset Tusculi natus, in populi Rom. civitatem susceptus est: itaq; cum ortu Tusculanus esset, civitate Romanus, habuit alteram loci patriam, alteram juris: ut vestri Attici, priusquam Theseus eosdem migrare ex agris, & in astu, quod appellatur, omneis se conferre jussit, & Sunii erant iidem & Attici: sic & nos & eam patriam dicimus, ubi nati, & illam, qua excepti sumus. Sed necesse est caritate eam præstare, in qua & Reip. nomen, & universæ civitatis est: pro qua mori, & cui nos totos dedere, & in qua nostra omnia ponere, & quasi consecrare debemus. Dulcis autem non multo secus est, quæ genuit, quam illa, quæ excepit. Itaq; ego esse hanc meam patriam prorsus nunquam negabo, dum illa sit major, & hæc in ea contineatur.* Ubi tamen observandum, hanc distinctionem inter *patriam loci & juris* duplici sensu posse capi. Uno, quo Cicero h. l. usurpat, & adplicari potest illis, qui nati sunt

in

in oppido aliquo, quod subordinatum est alteri urbi, in qua sedes imperii, qualis erat Roma respectu municipiorum. Hæc enim nō solum Romanæ civitatis jure gaudebant, sed & ex hisce qui Romam migrabant, ad honores & imperia admittebantur. Imo postquam omnes, (quos personale aliquod impedimentum incapaces non reddebat) qui in orbe Romano erant, civitate Romana fuerant donati, *Roma communis* omnium gentium *patria* fuit dicta. Vid. quæ notat Godofr. ad l. 33. ff. ad municip. Plinio quoque l. 3. c. 5. *Italia cunctarum gentium in toto orbe patria facta* dicitur, *numine Deum electa, quæ sparsa congregaret imperia, ritusq; molliret, & tot populorum discordes ferasq; linguas sermonis commercio contraheret ad colloquia, & humanitatem homini daret.* Alio autem significatu patria juris dici potest, in quam quis est receptus, postquam penitus extra ditionem ejus civitatis, in qua natus est, migravit. De aliis significatibus vocabuli patriæ parum sumus solliciti. Veluti quod sumitur pro tectis & mænibus urbis patriæ, apud Flor. l. 2. c. 15. & 18. Item pro quavis regione seu urbe, ap. Maron. Æn. 1. *quævé hunc tam barbara morem permittit patria?* Celebri quoque dicterio *omne solum forti patria* dicitur, non quidem eo sensu, quo Galli dicebant, *omnia esse virorum fortium* apud Livium l. V. c. 36. sed quod facile ipsi civitas idonea inveniatur, & parum intersit, in natali solo, an alibi virtuti exserendæ locum habeat. Quo etiam pertinet illud Socratis, qui interrogatus, *cujas esset*, *mundanum* respondit, ap. Cicer. V. Tusc.

§. 13. Cæterum etsi patriam aut nativitate sortiamur, aut sponte nobis adsciscamus, obligatio tamen adversus utramque prope æqualis videtur. Equidem illa parentes quoque nostros inbuit obstrictos, sed hæc nullis majorum meritis commendatos in bona sua admisit. Illa ut idonei possemus cives esse effecit, hæc ut tales nos ostenderemus campum præbuit. Nisi si hoc ad rem facit, quod in illa plerumque plures habeamus, cognatione aut per beneficia nobis junctos, qui etiam aliquod pondus caritati patriæ addere possunt. Sane Claudius ap. Tac. A. XI, 24. nobilissimas familias in urbem Romanam translatas memorat, quæ neque adfectu, neq; meritis ulli ex antiquis concesserint. Addit de civibus non ita pridem adscitis: *maneant quoque in posterum, nec amore in hanc patriam nobis* *Æqualiter fere obligamur patriæ, nativa fuerit an adscitia.*

 conve-

concedunt. Imo levitatis insuper nota est extimescendæ, si quis segnius amet proprio electam judicio, quam sorte nascendi adsignatam. Equidem apud nonnullos ampliora de fide & adfectu indigenarum, quam recens adscitorum civium solent sperari. Neque improbaverim, non cuivis temere quid summam rerum spectans committi, antequam fidem suam insignibus documentis adprobaverit. Civis tamen spectati egregiam operam minoris æstimare, ideo tantum, quia alibi vagiit, idem foret, atque peregrinis mercibus pretium detrahere, quia domi nostræ non fuerunt confectæ. Imo sæpe deprehensum est, magis fida ministeria civitati ab exteris exhibita, quam ab indigenis, quod & eximius meritis inter ignotos celebritas paranda, & minus privatis affectibus abripiantur illi, quam hi, quippe cum illis instar parentum, cognatorum & affinium sit Resp. Neque metuere amplius debent ὄνειδος ξενιτείας, quod Luciano d. l. dicitur, qui sedem fortunarum apud exteros fixerunt; nec in tales amplius quadrat; *οἱ ἐπήλυδες, καθάπερ νόθοι, ῥᾳδίως ποιοῦσι τὰς μεταναστάσεις.* Etsi in universum ille peregrinorum contemtus barbarum quid redolet, & argute illos peregrinorum exagitatores quidam canibus comparavit, qui vilissimo cuique vernulæ adulantur, ignotum autem quantumvis magna dignitate virum allatrant. Nam, ut recte monet Apuleius Apol. *non ubi prognatus, sed uti moratus quisq; sit spectandum; nec qua regione, sed qua ratione vitam vivere inierit, considerandum est. Quando non in omnibus gentibus varia ingenia provenere? quanquam videantur quædam stultitia vel solertia insigniores. Apud socordissimos Scythas Anacharsis sapiens natus est. apud Athenienses catos Meletides fatuus. Antistheni mater barbara & Thressa objiciebatur, respondit, & deorum matrem Idaam esse.* Seneca de Constant. Sapient. Equidem solent heic occinere quidam illud Nepotis de Alcibiade c. V. 1. cujus ministeria Spartanis exhibita suspicio peregrinitatis infamavit. Sed hic nequaquam penitus Athenas abdicaverat, & Spartam sibi patriam elegerat, eamque affectu civis amplexebatur. Sed temporarium duntaxat refugium ibi habebat, & omnibus modis id agebat, ut Athenienses ipsius expulsi pœnitudo subiret, adeoque revera nil nisi occasionem captabat, cum civibus suis in gratiam quam

primum

primum redeundi. De cætero à Catilina hautquidquam suspicionem amoliebantur speciosa illa ap. Salust. *Ne existimarent P. C. sibi patritio homini, cujus ipsius atq; majorum plurima beneficia in plebem Rom. essent, perdita Rep. opus esse, cum eam servaret M. Tullius, inquilinus civis urbis Rom.* Nec novus erat civis Curio, qui *Gallorum captus spoliis & Cæsaris auro vendidit urbem.* Lucan. l. IV. quem non obscure notat illud Maronis VI. Æn. *Vendidit hic auro patriam, dominumq; potentem Imposuit.*

Quantum patriæ obligetur nostra anima.

§. 14. Consequens est, ut videamus, quousque obligatio adversus patriam sese extendat. Cum autem alia debeamus ex obligatione perfecta, alia ex imperfecta, puta ex lege gratitudinis, humanitatis, liberalitatis, &c. (nam & in obligatione imperfecta gradus sunt,) de illa prius dispiciemus. Robur civitatum inde surgit, quod singulorum vires conspirent ad conservationem universorum. Hoc quomodo fieri debeat, illius est definire, penes quem summa rerum in civitate. Ita tamen, ut quantum fieri potest, operæ aut impensæ à civibus conferendæ juxta proportionem imponantur. Quantum igitur patria civem suum jure potest poscere, tantum hic etiam patriæ debere intelligitur. Dicitur autem patria sibi vindicare non solum bona nostra, sed etiam maximam partem nostri. Nostri nobilissima pars est anima. Circa hanc quæstio potest moveri, An ob insigne commodum in patriam inde redundans teneatur quis, aut recte possit persuasionem circa religionem, quam pro vera habet, mutare, aut saltem dissimulare, & verbis gestuvè aliam præ se ferre? præsertim si tantum agatur de transitu ab una secta ad alteram, quarum utraque in communi adpellatione, & principio fidei convenit? Has lites componere non est nostrum, sed eorum, qui sacras literas docent. De illo potius inquiramus, An quis imperio patriæ possit suscipere actionem, quam propria conscientia malam dictat? Equidem communiter respondent, & recte, quemlibet teneri DEO conscientiæ puritatem adprobare, & negligenda esse jussa quorumvis hominum divinis cum præceptis pugnantia. Movet tamen heic difficultatem Hobbes de Cive cap. 12. §. 1. 2. ubi inter *opiniones seditiosas, & ex quibus ad ruinam civitates disponuntur,* primo loco recensetur hæc: *cognitionem de bono & malo pertinere ad singulos.* *Regulas enim boni & mali, justi atq; injusti, honesti & inhonesti*

An quis possit peccare parendo jussis summi imperii

nesti esse leges civiles, ideoq; quod legislator praeceperit, id pro bono; quod vetuerit, pro malo habendum. Inde iniquum esse dicterium Regibus non esse obtemperandum, nisi justa praeceperint. Ante imperia justum & injustum non extitisse, ut quorum natura ad mandatum sit relativa: actionemq; omnem sua natura esse adiaphoram, quod autem sit justa vel injusta, à jure imperantis provenire. Reges igitur legitimos, quae imperent justa facere imperando, quae votent, vetando injusta. Privatos autem homines, dum cognitionem boni & mali ad se trahunt, cupere esse sicut reges id quod salva civitate fieri nequeat. Enimvero isthaec valde cruda videntur. Falsum est, ante imperia civilia justum & injustum non extitisse. Scilicet isti patresfamilias, quorum coitione initio civitates extitere, cum adhuc disjunctim viverent, ad brutorum instar agebant, non servabant pacta cum aliis inita; suo jure, quando libitum, erat aliis vitam & bona eripiebant; & quaecunque faciebant, pro adiaphoris habebantur. Hodie quoque Reges absoluti, quando pacta non servant, aliis sua ereptum eunt, nullam scilicet legem violasse censentur. Quos tamen communibus legibus civilibus nequaquam subjectos constat. Imo neque coalescere poterant civitates, neque coalitae servari, nisi ante ipsas aliquid justum & injustum extitisset. Nam pacta intervenisse in constituendis civitatibus certum est. At quomodo homines pactorum aliquem heic esse usum persuadere sibi poterant, ni antea scivissent, justum esse pacta servare, injustum ea non servare? Et si ante definitionem legum civilium non est justum pacta servare, quid obstat, quo minus pro lubitu subditi obsequium exuant, ac civitatem, cumque ea omne discrimen justi & injusti tollant? nam utique sola vi contineri non possunt. Unde etiam nullus unquam Rex credo tam demens fuit, ut aliquid praeciperet, quod generalibus naturae legibus est interdictum, aut vetaret, quod iisdem praeceptum, puta, ut nefas esset fidem servare, ne quis alteri suum tribuat, ne honeste vivat, ut quilibet quemlibet, quantum possit laedat, &c. At cur non tales quoque leges possent ferri, si nihil esset justum & injustum ante definitionem legum civilium? Nec minus crudum est, quod idem tradit c. VI §. 16 civili lege esse determinandum, quid in cive sit furtum, quid homicidium, quid adulterium, quid denique injuria adpellandum. Nimirum antequam in

civita-

civitates coirent patresfamilias, ignorabant, quid esset proprium, quid alienum, quid matrimonium, aut quod suum cuique corpus ita esset proprium, ut ab altero citra sufficientem causam non deberet lædi aut destrui. Imo vel ob hanc præcipue causam civitates sunt constitutæ, ut à furtis, homicidiis, violatione thori, & aliis injuriis homines tutiores forent.

§. 15. Videtur tamen paradoxum hoc Hobbesianum in alium sensum satis commodum posse trahi. Nam sane illa est sine dubio seditiosa opinio, *cognitionem boni & mali*, i. e. cognitionem ejus quod bonum & malum, seu utile & inutile est Reip. *pertinere ad singulos*. Id est, singulis competere facultatem judicandi de aptitudine mediorum, quæ ad promovendum bonum publicum usurpare jubet Princeps, cum hoc effectu, ut ab illo judicio cujusque ad obsequendum obligatio suspendatur. Heic enim locum habet illud Taciti H. 1. 83. *Tam nescire quædam non milites* solum, sed & cæteros subditos, *quam scire oportet. Si ubi jubeantur, quærere singulis liceat, pereunte obsequio etiam imperium intercidit.* Nec ea laus militis, qui *jussa ducum interpretari quam exsequi* mavult. Id. H. II. 39. Illud autem, quod dixerat, *justum & injustum à definitione legum civilium dependere*, eum hac explicatione admitti fortasse potest, ab imperio civili dependere, quidnam in foro civili pro justo & injusto valere debeat, seu ex quibusnam actibus alicui obligatio & jus queat nasci, cui auxilium suum potestas civilis accommodare velit; quosnam actus in foro humano pœna sequatur, quinam ab ea immunes. Nam in hoc vel præcipue prudentia legislatoria consistit, ex quibusnam obligationibus actio in foro civili sit concedenda, quæ solo pudore valere debeant, quæ delicta quibus pœnis vindicanda. Isthæc enim genio populi, temporibus Reip. & aliis circumstantiis probe attemperanda. Neque hæc invicem repugnant, finem societatis juris naturæ dictatu metiri oportet, & ex fine societatis, vel potius ex habilitate obtinendi heic & nunc finem societatis, est definiendum, quænam velut adminicula extrinseca juri naturæ per imperium civile sint addenda. Omnino tamen ita se heic geret potestas civilis, ne jura naturalia subvertat, aut publicam honestatem & tranquillitatẽ perturbet. Unde sicut ob certas rationes leges civiles actionẽ ex quibusdam pactis non date possunt;

Hobbesius fortè tamen quatenus possit admitti.

sunt; ita credo male tranquillitati publicæ consulerent, si ex nullo pacto actionem in foro civili dare vellent, sed omnia meto pacificentium pudore valere juberent. Et sicut pacem intrinsecam civitatis non ita graviter lædit mos Spartanorum, (quam recte aut utiliter introductus jam non disputo,) quod furti pœna non afficerent pueros clanculum ex alieno horto poma surripientes, aut ex alieno agro unam alteramvé rapam: ita si cuilibet impune fuisset quidlibet cuilibet clam aut vi eripere, exitiali Spartam morbo laborare quivis videre poterat.

§. 16. Cum igitur detur justum vel injustum, quod ab arbitrio imperii civilis non dependeat, facile adparet, admitti interdum peccatum posse, si quis jussis imperii civilis pareat; adeoque posse & debere civem talia jussa ad propriam conscientiam bene informatam exigere. Et sub hac conditione obsequium promittunt omnes probi homines, qui norunt, de suis actionibus se Deo rationem reddituros; quod nempe jussa imperantium capessere velint, modo enim jure naturali & divino non pugnent. Nec video, qua fronte Rex, cui constat, quod omne sub regno graviore regnum sit, postulare queat, ut ipsius libidinem subditi pro sola conscientiarum norma habeant. Unde neque hanc opinionem cum Hobbesio d. c. 12. §. 2. pro seditiosa agnoscere possumus: *peccare subditos, quoties mandata Principum suorum, quæ sibi injusta videntur esse, exsequuntur.* Hoc quidem fatemur, si scrupulus tantum aut subdubitatio oriatur circa æquitatem jussorum, non posse ideo statim eadem detrectari. Nam jussa superiorum semper comitatur præsumtio justitiæ, ubi manifeste iniquitas non adparet; & longe præsentius est peccandi periculum, citra sufficientem causam superioris mandatum negligere, quam non obstante scrupulo aliquo illiquido idem exsequi. Sed & videtur casum posse dari, ut quis citra proprium peccatum suscipiat meram executionem actus, quo mandans se ipsum crimine obstringit. Quod tamen ut fiat, hæc requiri arbitramur, ut mera duntaxat exsecutio illi injungatur, i. e. ut ipse tantum membra sua accommodet, de cætero autem isti actui neque occasionem neque prætextum præbeat, aut excusationem adhibeat, ac eundem exsequatur prorsus tanquam alienum, non tanquam suum. Deinde ut ministerium illud quantum potest

Quid de mera exsecutione alieni peccati sentiendum

aver-

aversetur & deprecetur. Denique ut propter detrectatam istam executionem ipsi præsens vitæ periculum aut aliud grave malum intendatur à mandante, cui id malum repræsentandi vires sunt.

§. 17. Equidem sunt viri docti, qui circa hanc sententiam de mera executione dubium moveant, commoti argumento, quia *ordo imperandi & parendi incipit à divino imperio, cui omne humanum imperium subjungitur, & subjungendo conjungitur. Quod autem in ordine sub alio ita constituitur, ut ab eo modum, vim, decus accipiat, illud repugnare isti supremo, unde suum ordinem & vim accepit, non potest; aut si repugnat, id est, sui ordinis limites egreditur, perdit auctoritatem suam, & jus suum, quod non nisi in ordine instituto, & per eum jus est.* Verum hoc nobis semper fuit persuasissimum, nullam inesse vim obligandi, id est, conscientiis intrinsecam aliquam necessitatem injiciendi, quorumvis hominum mandatis divino juri repugnantibus, & omni crimine carere, qui illis obsequi neglexerit. Alia autem videtur quæstio, an non executionem alieni peccati, dicto supra modo, potius suscipere debeam, quam vitam meam nulli usui prodigere, & annon illa executio tali in casu citra proprium peccatum suscipiatur? Multa enim sunt, ad quæ nequaquam intrinsece obligamur, quæ tamen recte à nobis, urgente necessitate, suscipi possunt, adeoque ad præsentem quæstionem argumentum supra adductum non quadrat. Neque stringit nos illud Plinii 3. ep. 9. ubi memorat, Senatui sese adprobasse, etiam *ministerium crimen esse*. Isti enim, in quos peroraverat, rei non fuerant meri executores alieni facinoris, sed calumnias innocentibus intentarant, ut Proconsuli occasio foret in opes ipsorum invadendi. Et illi delationes exercebant nó tanquam actum alienum, sed tanquam suum, seu suo nomine reum criminis insimulabant, non Proconsulis nomine, & velut ab ipso jussi. Neque metu mortis ad calumnias exercendas adigebantur. Equidem dicebant, *se esse provinciales, & ad omne imperium Proconsulum metu cogi.* Sed longe probabilius erat, ex cupidine lucri ipsos talia patrasse, & ut forte minas in detrectantes adhibuisset Proconsul, non tamen credibile est, præsens mortis periculum ipsum intentasse, quod declinandi nulla facultas foret. Illustrando effato Pliniano aliqui adferunt illud Lucani l. V. *facinus quos inquinat, æquat.* Quod tumultuans Cæsaris miles

jactabat, quasi nullo jure stringeretur ipsius imperium agnoscere. *Rheni mihi Cæsar in undis Dux erat, hic socius.* Pa ete ipsi tenebatur exercitus, quamdiu autoritate S. P. Q. R. bellum gereret: sed ut ipsum in patriæ viscera vites vertentem sequeretur, manus illa fascium species nequidquam movere eum debebat. Sed neque hoc ad nostrum casum quid facit. Denique nec Doëgi exemplum 1. Samuel. 22. nos terit. Nam & ipsi expresse hoc addidimus, ut quis quantum potest tale ministerium deprecetur; id quod laudabiliter fecerunt cæteri satellites Sauli. Sed Doëgus ille prompto animo ad exsequendum Regis jussum, cui nulla comminatio adjuncta legitur, prosilit, cum antea innocentibus viris falsum crimen impegisset, quasi clandestina consilia cum Davide in Regem miscuissent. Nam falsa quædam ipsum detulisse ex Psalmo 52. satis adparet.

Jussu superiorum nihil est faciendum contra conscientiam rectam.

§. 18. De cætero non posse aliquem jussu superioris suscipere actionem tanquam suam, quæ conscientiæ rectæ dictamini repugnat, nemo cui aliquis pietatis sensus est, negabit. Inde maximo scelere obstrinxere judices illi, de quibus est 1. Reg. 21. qui jussu Jezabelis duos testes, homines nequam, subornabant, falsi criminis Nabodum insimulaturos, ut occasio præberetur ipsum è medio tollendi. Pronunciabant enim sententiam non tanquam à Rege pro imperio dictatam, sed tanquam liquidò crimine ab ipsa justitia suggestam. Par scelus illorum testium erat. Idem judicandum de delatoribus, qui calumniis viros potentes aut opulentos onerant, ut malis Principibus occasio nascatur eosdem subvertendi. Inter quos quondam non obscurum fuit nomen Marcellus Eprius, Thrasea delato famosus, qui in excusationem sui apud Tacit. H. IV, c. 8. adfert, *non magis sua oratione Thraseam quam judicio Senatus afflictum.* Quod erat crimen communicare, non purgare. *Sævitiam Neronis per hujusmodi imagines illusisse.* Sed nimirum, ut tu potissimum eum nimium instrueres, subigebat avaritia, & libido præpostera via ad honores grassandi. Alii, qui eandem artem factitaverant, excusabant, ejusmodi operis *dignitatem* aut *salutem* sese *redemisse*. Quorum *defensiones*, quod scilicet *perdere alios, quam periclitari ipsi maluerint*, non ideo *tolerandas* censet Curtius Montanus ap. Tac. H. IV, 42. quod omni eos crimine vacare censeat, sed per figuram quædam concedit, ut reliqua eo gravius urgeat. Nec

injuste

injuste *Senatus occiso Nerone, delatores & ministros more majorum puniendos flagitabat, genus hominum publico exitio repertum.* Tac. A. IV. 30. Quibus demum condignam repræsentarunt pœnam Titus & Trajanus. Quorum ille ipsos *in foro flagellis ac fustibus cæsos, ac novissime traductos per Amphitheatri arenam partim subjici in servos & venire imperavit, partim in asperrimas insulas avehi.* Sueton. Tit. c. 80. hic quassis navigiis impositos tempestatibus absorbendos, aut in desertos scopulos impingendos attribuit, Plin. Paneg c. 34. 35. Sic *occulta Tiberii mandata* Cn. Pisonem non solvebant crimine necati Germanici, si modo is revera mortis ejus causa. Ac ut maxime ea promisisset apud Patres, in pudorem quidem Tiberium dedisset, cui non relinquebatur, quomodo vindicaret scelus à se jussum: Patribus tamen integrum erat reum damnare, quia in eo perpetrando non jussum Principis præ se tulerat, sed ipse potius, quæ honeste juberi non poterant, lubens susceperat, ut flagitio Tiberium sibi obnoxium haberet. Tac. A. III. 16. Recte quoque Papinianus, quod Getæ cædem excusare detrectavit, addito celeberrimo illo dicto; *non tam facile parricidium excusari posse, quam fieri.* Alii tradiderunt, dictare noluisse orationem, qua invehendum erat in fratrem, causatum, *aliud esse parricidium, accusare innocentem occisum.* Id tamen rejicit Spartianus in Caracallo, c. 8. ea ratione, quod ipse utpote *præfectus non potuerit dictare orationem*: (etsi quo minus hoc ipsi extra ordinem injungi potuerit non adparet,) & addit, constare, quod occisus sit tanquam fautor Getæ. Quicquid tamen hujus sit, recte quis ingenium suum sceleribus defendendis commodare detrectat, etiam si alieno sub nomine id scriptum sit promulgandum. Nam subtilis excogitatio speciosorum argumentorum pro nuda executione alieni actus haberi nequit. Secus tamé videtur sentiendum, si ejusmodi orationem abs se aut alio compositam Caracallus cupiam in Senatu recitandam injunxisset, constituta in detrectantem capitali pœna.

§. 19. Sed quid dicemus de Catone, tam rigido officii exactore, qui executionem legis Clodiæ, qua Cyprus confiscabatur, suscepit? Florus sane l. 3. c. 9. eam legem non obscure iniquitatis damnat. Strabo l. 14. sub fin. ab ingratitudine Regis & avaritia causam confiscationis arcessit, quod cum de Clodio, quem piratæ ceperant, re-

dimendo solicitaretur, perexiguum miserit pretium, adeo ut piratæ id accipere erubescerent, & pecunia remissa Clodium sine lytro dimitterent. Eam rem ulturus Clodius, in tribunatu per legem regno Ptolomæum exuit. Sed an hæc causa suffiecit ad regnum alicui eripiendum? Nam liberalitatem duntaxat fuisse autumo, quod illo tempore nobiles Romanos à piratis captos sueti sua pecunia redemerint. Vid. Casaubon. ad Sueton. Julium c. 4. Plutarchus in vita Catonis memorat, Clodium initio id muneris Catoni privatim detulisse, sed post recusantem jussit populi ad id suscipiendum adegisse. An igitur Cato putavit & invidiam & reatum ejus facti unice redundare in autorem legis, & si quod isti executioni nefas insit, id non esse tanti, ut abs ipso profectum dicatur exemplum, quocunque prætexto jussa patriæ detrectandi? An satius ducebat, postquam omnino spoliandus erat Ptolomæus, fructum istius injuriæ integrum pervenire ad patriam, quam alterius avaritia delibari? Sed quidquid sit de facto Catonis, id potius dispiciendum; An injustum bellum gerenti patriæ auxilium ferre fas sit? Equidem communis est sententia, ubi apertum est, injusta arma à civitate alteri inferri, haut fas esse civi, ut sit satelles scelerum. In dubio autem, sequendam esse partem tutiorem, quæ sit, abstinere bello. Caute tamen ista temperanda, ne exinde vis imperii civilis destruatur. Equidem ubi ad deliberationes quis admittitur, & suffragii ferendi jus habet, si eita consensum proprium cæterorum decreto non obligatur, nec id de quo dubitat recte poterit suscipere. Quid si autem, uti plerunque fit, plurium suffragia etiam stringant eos, qui dissenserunt? Hic igitur arbitramur, apud omnes gentes, queis aliqua honesti cura est, in deliberationibus de bello suscipiendo semper præsupponi causam belli justificam. Hoc qui facere negligunt, apud illos de conscientia nequidquam disputaverim. Circa hoc autem deliberatur, an hic & nunc expediat Reip. ex tali prætexto bellum alteri inferre? Hic cum præsumatur, plures clarius perspicere, quid ex usu sit Reip. quam pauciores, non video, quo obtentu quis jussa civitatis detrectare queat, nisi imperii vim coactivam experiri, aut civitate migrare velit. Enimvero iste scrupulus præprimis homines tenero conscientiæ sensu solet urgere, an non, posita quamvis alterius injuria, præster exercere virtutem hu-

An patriæ assistendum injustum bellum gerenti?

manita-

manitatis aut magnanimitatis, & condonare aut contemnere injuriam, quam stricto jure exsequi? Heic quid ex sublimioris principii dictatis sit statuendum, aliorum est docere. Quantum ratiocinando possumus consequi, non videtur sufficere hæc causa, quare civis possit imperio civili obsequium denegare, ejusque rigorem in se irritare, quod judicet, ab eo adversus alterum non exerceri virtutem aliquam, cui vis duntaxat imperfectæ obligationis inest. Qui autem ad deliberationes publicas non adhibetur civis, adhuc minore cum hæsitatione statuere potest, summum imperium sufficienti ex causa, ac in tempore bellum suscipere, de quo ut cuivis privato liquido adpareat neque semper fieri potest, neque necessum est. Quod si autem bello invadatur civitas, cui ipsa causam præbuit, dum damnum injuria illatum pensare abnuit, ex hoc fundamento recte civem patriæ auxilia ferre posse autumant, quod hostis communiter non intra injuriæ acceptæ modum sæviat, aut in eos tantum, à quibus illa est profecta. Ideo ne quis præter meritum plectatur, arma tanquam in propriam & meliorum innocentum defensionem pro patria expediri posse, postquam quantum in se fuit, omnia fecit, ut justo hostis postulato satisfieret. Vid. Grot. l. 2. de I. B. P. c. ult. Ex hactenus dictis igitur adparet, qua restrictione egeat illud, quod est ap. Quintil. declam. 369. *Certum est, omnia licere pro patria.* Idem sensus magis argute exprimitur ap. Senec. excerpt. controv. IV. 4. *quidquam non sit legitime pro legibus?* etsi ad istum casum, qui ll. dd. proponitur, id bene quadret.

§. 20. Proximum est, ut, quam vim obligatio adversus patriam in corpus & vitam nostram exserat, dispiciamus. Equidem vulgo jactatur, hominem non esse dominum vitæ suæ. Quomodo ergo is obligatione abs se suscepta alteri possit jus dare in rem, ulterius quam ipsius in eandem potestas se extendit? Sed id dicterium explanatione indiget. Sane enim homo non eo modo est dominus vitæ suæ, uti earum rerum, quas pro arbitrio consumere, perdere, aut abjicere potest. Naturaliter tamen ad quemque sua vita proxime pertinet, & quatenus quis in libertate constitutus intelligitur, operationes inde pendentes pro arbitrio adplicare potest. Et si quisque sui tantum causa conditus foret, non video, quare non vitæ hujus commodis sibi indultis, quando placitum, renunciare pos- *Quatenus homini in propriam vitam jus?*

sem

ſet, niſi forte peculiari Conditoris lege prohiberetur. Verum quia ad ſocietatem colendam ſumus deſtinati, inde vel ſola ratio ſatis oſtendit, non eſſe quidem nobis ita temere projiciendam vitam, ut nulli uſui pereamus, qui aliis quoque nati ſumus. Quia tamen non ſolum certæ actiones vires hominis ita atterunt, ut maturius ſenium ingruat, ſed etiam ſæpenumero aliorum vita non poteſt ſervari, niſi pro iis alii talem ſubeant operam, ex qua in probabile vitæ periculum incurſuri ſint: ideo hactenus quoque dominus vitæ ſuæ quis intelligitur, ut in aliorum uſus maturius eam abſumendam locare queat, & pro aliis diſcrimini exponere, & ad id præſtandum perfectam obligationem ſuſcipere. Sapienter facere dicuntur ſcriptori ad Herennium l. 4. *qui malunt pro multis perire, quam cum multis.* Cum porro finis civitatum requirat, ut ſummæ in iis poteſtati competat jus armandi, congregandi & uniendi tot cives in omni periculo & occaſione, quot pro viribus hoſtium ad communem defenſionem opus viſum fuerit; inde etiam, qui civitati ſeſe alicui adjungit, obligationem contrahit juſſu ſummi imperii arma capeſſendi, & munia militaria obeundi. Horum exactio non immerito exquiſitiſſima & rigidiſſima diſciplina conſtat, quippe cum in bello exiguam ob negligentiam ſæpe de ſumma rerum ſit actum. Inde cum alias rogarum apud judicem affectibus, quorum hominis vehementer percellunt, facilius venia ſoleat indulgeri, inter militaria judicia id non æque obſervatur. Heic enim ſæpe capite plectitur, qui ut mortem effugeret, aſſignatam ſtationem deſeruit. Graviſſimis quoque alicubi pœnis coërcentur, militiam ſubterfugere. Attius Menander in l. 4. § 10. ff. de re milit. *Qui ad delectum olim non reſpondebant, ut proditores libertatis in ſervitutem redigebantur. Sed mutato ſtatu militiæ, receſſum a capitis pœna eſt, quia plerunque voluntario milite numeri ſupplentur.* Et quanquam in plerisque civitatibus quidam cives alias per ætatem & vires ad arma gerenda idonei immunitate à militia gaudeant, vel ob vitæ genus, vel ex ſingulari indultu civitatis: id tamen privilegium eousque valet, quoad cæteri cives, vel alii ſocii vel conducti præſto ſint, qui civitati defendendæ ſufficiant. Cæterum ubi ſumma neceſſitas ingruit, etiam immunes illi pro aris & focis arma capient, & præſtat ut eorum privilegia tantiſper quieſcant, quam ut propter eorundem

Patria debetur opera militaris.

rundem intempestivam religionem civitas pereat. *Vocant extrema pericula cunctos.* Sed quid si captivus ab hoste detentus, ut dimitteretur, hoc promiserit, quod contra ipsum deinceps arma non sit gesturus, an is postea à civitate sua recte potest obligari, ut contra promissum suum in hostem militet? Tale pactum aliqui dixerunt ipso jure nullum, quia sit contra officium, quod patriæ debetur. Ad quod nobis non tam hoc videtur reponendum, quod non omnia, quæ contra officium fiunt, statim quoque sint irrita & nulla: quam negandum, id esse contra officium patriæ, libertatem sibi parare id promittendo, quod jam in hostium est manu. Nisi enim hostis ipsum dimitteret, nunquam arma adversus illum ferre posset. Unde tali pacto nihilo deterior fit patriæ conditio: quippe cuius, qui captus est, ni liberetur, jam periisse est censendus. Adeoque quem sic ex captivitate recepit, hac lege recepisse censetur, ut ipsi relinquat facultatem servandi promissum hosti factum, præsertim ubi non civitatis, sed propria ope libertatem recuperavit. Sed an in isthanc civis obligationem eminens illa summi imperii vis efficaciam suam exseret, si salus publica id postulaverit? puta si civitas in præsenti periculo versetur, ni iste quoque arma capiat. Heic arbitramur, cum absurdum sit, esse me civem, & habere obligationem, qua etiam in extrema necessitate inutilis civitati reddar: nec minus, simplici me pacto posse obligari, ne alterius vim injustam ad perniciem meam meorumq; tendentem repellere queam, ideo pactum illud erit capiendum tantum de bello offensivo, non defensivo, præsertim si cum ipsa civitate mea quoque salus sit periclitatura. Quid enim ille alter mihi libertatem concessit, si voluit me adstringere, ut in posterum ipsius vim à vita & rebus meis non possim repellere? Unde nequidquam obstabit pactum istud, quo minus jussu summi imperii arma induam pro defensione civitatis.

§. 21. Quamvis autem præsens Reip. necessitas fortasse operas civium militares non exegerit, tamen ad eas obeundas se aut alios inutiles reddidisse gravi pœna dignum est. Ejusmodi ignaviæ exempla quamplurima in Martio illo Quiritium populo non sine admiratione legimus. Apud Sueton. Tiber. c. 8. Tiberio cura injuncta *repurgandorum ergastulorum, quorum Domini in invidiam venerant, quasi exceptos supprimerent, non solum viatores, sed & quos sa-* *nec illa se inutilem quæ debet reddere.*

cra-

cramenti metus ad hujusmodi latebras compulisset. Quæ etiam fortasse causa fuit, quare ergastula penitus sustulisse dicatur Adrianus ap. Spartian. c. 18. ad quem locum vid. quæ notat Salmasius. Apud Valer. l. 6. c. 3. C. Vettienus sinistræ manus digitos sibi abscidisse memoratur, ne bello Italico militaret, quem Senatus, publicatis bonis, in æterna vincula conjecit. Sic Augustus, referente Suetonio c. 8. *Equitem R. quod duobus filiis adolescentibus causa detrectandi sacramenti pollices amputasset, ipsum bonaq; subjecit hastæ.* Ammian. Marcell. l. 15. sub fin. ubi de Gallorum moribus loquitur, *nec eorum*, inquit, *aliquando quisquam, ut in Italia, munus Martium pertimescens pollicem sibi præcidit, quos jocalariter Murcos adpellant.* Isti flagitio reprimendo complures leges latæ. *Eum qui filium debilitavit, dilectu per bellum indicto, ut inhabilis militiæ sit, præceptum Trajani deportavit*, est in l. 5. §. 12. ff. de re milit. Extat quoque lex Constantini l. 1. Cod. Theodos. de filiis militar. apparitorum & veteranorum. *Veteranorum liberos aptos militiæ, quorum quidam ut desides recusant militarium munerum functionem, quidam adeo ignavi sunt, ut cum dispendio corporis militiæ velint necessitatem evadere, jubemus, si ad militiam inutiles, resectis digitis judicentur, curialibus muneribus atq; obsequiis adgregari.* Consimilia habentur in l. 4. C. Theodos. de tiron. & ibid. l. 10. *Qui spurca amputatione digitum declinat usum armorum, non evadat illa, quæ vitat, sed insignitus macula ferat impositum militiæ laborem, qui declinaverit dignitatem. Ipsis quinetiam provincialibus, qui ex horum causis juniorum sæpe patiuntur penuriam præbendorum, hæc optio decernatur, ut tempore delectus agitandi duos mutilos juvenes pro uno integro offerant.* Sed longe severissima est l. 5. d. t. *Si quis ad fugienda sacramenta militiæ fuerit inventus truncatione digitorum damnum corporis expedisse, & ipse flammis ultricibus concremetur, & dominus ejus, qui non prohibet, gravi condemnatione feriatur.* Videtur tamen, hanc pœnam locum habuisse in servis duntaxat, quæ autem jam cit. ll. dictata fuit, in ingenuis. Nam olim quidem apud Romanos servos militia exclusos præterquam in maxima Reip. necessitate in vulgus notum. Id posterioribus seculis non amplius observatum ex l. 16. C. Theod. d. t. constat, ubi Impp. Arcad. & Honor. ita sanciunt: *Contra hostiles impetus non solas jubemus personas considerari, sed vires, & licet ingenuos*

suos amore patriæ credamus incitari, servos etiam hujus autoritate edicti exhortamur, ut cumprimum se bellicis sudoribus offerant, præmium libertatis si apti ad militiam arma susceperint, pulveratici etiam nomine binos solidos accepturi. Nam l. 11. d. t. quæ etiam extat in C. Justin. l. 2. de tiron. loquitur de *mancipio alieni juris, quod qui in tirocinium militiæ duxerit offerendum, libram auri ærario Principis cogebatur inferre.* Lex 2. 8. C. Th. d. t. non simpliciter servos militiæ vetat adscribi, sed duntaxat decernit, *inter optimas lectissimorum militum turmas neminem è numero servorum dandum esse.* Veget. de re milit. l. 1. c. 7. sub. fin. queritur, *quod possessoribus indicti tirones, per gratiam aut dissimulationem probentur, talesq́; socientur armis, quales domini habere fastidiunt.* Cæterum ab ista *pollicum truncatione* multi eruditorum credidere, Italos & Gallos suos *poltrones* derivasse. Sed rectius mea sententia Menagius in Origin. linguæ Francicæ id vocabuli deducit ab Italico *poltro* (etsi & hoc origine Teutonicum videatur, à *polster*) q. d. qui semper lectum premit, seu, quod vernacula lingua dicimus, cui pellibus super ursinis marcida membra perpetuo extendere volupe est.

§. 22. Qui igitur ad militiam subeundam obligatur, is utique tenetur jussu Ducis talem tueri stationem, in qua probabiliter prævidet vitam sibi amittendam. Et quanquam alias civibus onera secundum proportionem debeant imponi, ad quæ universi simul concurrere possunt, aut si hoc fieri nequeat vel non opus sit, alternis obeunda, vel æquipollente onere redimenda, vel etiam sorte adsignanda sint: tamen ut periculosæ illæ stationes semper per sortem attribuantur, ratio belli non fert. Adeoque penes ducem erit eligere aptissimos, aut si plures sint idonei, quos visum fuerit. Nisi adsint, qui ultro ista sibi pericula deposcant; quod fecit Calpurnius Flamma ap. Flor. l. 2. c. 2. & ante eum P. Decius Mus ap. Livium l. 7. c. 34. Nec vir fortis querelas movebit, si ipsi talia pro imperio injungantur. Facit huc illud Senecæ de provident. c. 4. *Quare in castris periculosa fortissimis imperantur? Dux lectissimos mittit, qui nocturnis hostes aggrediantur insidiis, aut explorent iter, aut præsidium loco dejiciant. Nemo eorum qui exeunt dicit, Male de me Imperator meruit, sed, Bene judicavit.* Heic tamen observandum, ejusmodi jussorum non esse hanc intentionem, aut saltem non esse debere, ut

Militum obligatio qualis?

 duce-

directe vita militis perdatur. Dico, *non esse debere.* Nam aliquando heic à ducibus peccari, documento est rex David 2. Sam. XI, 15. qui ideo etiam homicida audit. cap. seq. v. 9. Nec ea infrequens ars, invisos sibi hostium ferro consumendos objicere vid. Curt. l. 7. c. 2. & ibi Freinshem. Ap. Salust. Iugurtha à Micipsa Numantiam missus dicitur, ut ostentando virtutem, aut hostium sævitia caderet. Sed hoc spectare debent tam rigida ducum jussa, ut dum velut citra missionem milites pugnant, à civitate magnum avertant malum, aut insigne eidem bonum concilient, etsi contigerit, eos, dum talia conantur aut patrant, occumbere. Ejusmodi decretoriæ pugnæ hæc est lex, ut vel hostem perdamus, vel simul cum ipso pereamus. Hoc enim præstat, quam ut soli cadamus. Unde etiam haut absurde multi videntur *αὐτοχειρίας* crimine absolvere navarchos illos, qui jussu superiorum expresso, aut ex genere belli recte præsumto ignem pulveri pyrio injiciunt potius, quam ut una cum navi in potestatem hostium perveniant. Ponamus æqualem utrinque esse navium numerum. Ubi una nostrarum capta fuerit, hostis duabus navibus nos superabit, si nostra sola perierit, unica tantum: sed si utraque simul pereat, in æquilibrio vires manebunt. Vix autem aliter fieri poterit, quin, si nostra dissiliat pulvere navis, non unam quoque aut plures hostilium navium simul adfligat. Namne capiaris tunc demum est periculum, quando navis navi adhæserit. Et plerunque hostibus plus damni hoc modo datur, quam nobis. Validiores enim utique sunt, qui nostram navem ad incitas redigunt. Ad submersionem autem vitandam non puto in contrario elemento remedium petendum. Nam illic aliqua adhuc enatandi spes esse potest. Confer Amesium de conscient. l. V. c. 21. q. 14.

§ 23. Au vero mortem quoque citra pugnam pro patria subire tenemur? Excutiamus præcipuos casus, quibus vita hominis citra pugnam profusa patriæ usui esse posse credatur. Heic jam de eo non dicemus, quod etiam quibusdam gentilium fuit persuasum, per unius scelesti flagitia iras Numinis in totos populos derivari. Apud Maronem *Pallas exurere classem Argivum, atq; ipsos potuit submergere ponto Unius ob noxam & furias Ajacis Oilei.* Cui igitur ista persuasio sederit, neque sibi neque civibus posse placari Numen,

An vita pro patria tradenda placandi Numinis?

hisi

nisi fontem animam pœnæ reddiderit, illi videtur inesse obligationem, & servandæ propriæ saluti, & sistendo malo, quod culpa sua civitati conciliavit, ad exorandam Numinis pacem vitam suam tradendi. Etsi quomodo unius delictum reatu alios quoq; inficere possit citra ipsorum actionem aut omissionem culpabilem ratio nostra non capit. Fortasse igitur commodissime causam communicati reatus arcessemus ab adprobatione flagitii aut neglectu id vindicandi. Sed nec illa opinio minus fuit pervulgata, offensum civitati aut singulis Numen vicaria aliorum nece posse placari, qui offensæ causam non dederant. Ex quo fonte immanis ista religio humanas mactandi hostias profluxit. De qua vid. Cæsar l. 6. de B. G. Justin l. 19. c. 1. & quæ ibi notat Berneg. it. l. 26. c. 1 Suet. Calig. c. 14. 27. & ad h. l. Casaub. Juvenal. sat. 12. v. 114. Strab. l. X. ubi memorat, Leucadus morem fuisse, ut in Apollinis sacrificio sontem quotannis aliquem, avertendæ Deorum iræ, de montis specula dejicerent; ei autem adplicitis pennis & multis avibus, quibus levari posset, saltum fere in volatum conversum, & multos cadentem excipere studere naviculis, & si queant conservatum extra fines patrios emittere superstitem. Adde Selden. de Diis Syris synt. 1. c. 6. & synt. 2. c. 1. Cluver. antiq. German. l. 1. c 37. §. 14. Vide etiam Sueton. Neron. c. 36. Hunc ad usum an quis patriæ vitam commodare teneatur supervacuum est inquirere, cum nos meliora edocti sciamus, Sanctissimum Numen aversari hanc deceptæ mortalitatis infamiam. Quos tamen iste error tenuit, observamus huic usui destinasse aut hostes captos, (exempla vide ap. Cluver. d. l. §. 17.) aut sponte sese offerentes; aut sorte ductos, uti Pœni, de quibus est ap. Silium Italic. l. 4 v. 767. Adde quæ subtiliter super hac re disserit Clar. Bœclerus comment. ad Grot. p. 99.

§. 24. Sed quid si ad placandam hominis alicujus iram vita civis deposcatur, an is ea sponte oblata à civitate cladem aut exitium avertere teneatur? Ubi videndum, quibus causis alter fuerit motus, ut civem nostrum sibi dedi postularet. Si enim id fiat ob aliquod ipsius delictum, licet fortasse omnibus modis pœnam subterfugere possit, id tamen cavere debet, ut ne sui causa civitatem malo involvat. Adeoque etsi ponamus talem non teneri, ut seipsum in ejus potestatem ultro tradat, tenebitur tamen alio se se transferre, ubi

An corpus præbendum pro patria placando homini

receptatoribus suis nihil negotii facessat. Nec dubito, quin à civitate etiam invitus ideo expelli queat, siquidem illa fors inhumanius crediderit, eundem poscenti dedere. At quid si ob publicum delictum ad necem deposcantur quidam civium, qui ejusdem delicti non fuerunt autores? Qualem in calamitatem incidisse memoratur civitas Attica ob interfectum Androgeon. Cujus mortem ut ulcisceretur Minos, Athenensibus bello subactis tributi loco septenos pueros & totidem puellas imperavit in pabulum Minotauro. Id tributum alii quotannis datum memorant, uti Maro Æn.6. Hygin.fab. 41. alii novenis annis, uti Ovid. metam. 8. *Actaeo bis pastum sanguine monstrum Tertia sors annis domuit repetita novenis.* Cui adstipulatur Plutarchus Theseo, qui tamen ex Philochoro addit, pueros istos non fuisse neci datos, sed in præmium cessisse illi, qui vicisset in ludis memoriæ Androgeo dicatis: primumque victorem extitisse Taurum, ducem Minois, hominem crudelem, apud quem isti miseram servierint servitutem, ideo post per Theseum victo tributum remissum. Sed quicquid hujus sit, ubi ejusmodi necessitas civitatem oppresserit, non video, quo obtentu civis periculum sortis queat detrectare, (quo medio aptius nullum est inter pares jure,) si non inveniatur aliquis Theseus, qui ultro sibi Minotaurum debellandum sumat. Sed quid dicendum, si innocens deposcatur ad mortem aut malum morti comparandum, nō ex causa publici aut privati criminis? Casus in eam rem extat apud Libanium Tom. 1. declam. 27. *Tyrannus ex urbe propinqua postulavit formosum adolescentem, adjectis de bello inferendo, ni traderetur, minis. Civitas bellum maluit tolerare, quam adolescentem tradere. Cum jam gravi obsidione eam premeret tyrannus, pater adolescentis interfectum filium de mœnibus projecit cadit mox, soluta obsidione, accusatur* Super isthoc casu erudite philosophatur Celeb. Bœclerus comment. ad. Grot. p. 95. Nobis heic patrem neque accusare neque defendere vacat, qui plausibilius causam suam posse orare videtur, quam Virginius ille, de quo Livius l. 3. c. 50. Illud extra dubium ponendum judicamus, non teneri civitatem ejusmodi hominem defendere cum exitio suo. Sic enim & ipsa peribit, & innocens ille nequidquam servabitur. Neque iste postulare potest, ut pro se & secum tota civitas pereat. Ergo hoc relinquitur misero,

ut ejus-

ut quantum potest sibi ipsi consulat fuga, aut ausu quamvis periculoso. Ubi omnia incassum cecidere, ferat calamitatem, in qua tamen utique animus servari impollutus potest, siquidem nefas est voluntaria morte ejusmodi fœditatem declinare. Civitas autem, postquam ipsum pro viribus defendit, & omnem movit lapidem, ut per fugam aut alia ratione elabi posset, ubi isthæc non succedunt, & clades imminens aliter depelli nequit, ipsum deserere demum potest, i. e. non prohibere, quo minus ipsum tyrannus adprehendat. Ut autem ipsa eum in tyranni manum tradat, aut ut eum cogat, quo seipsum dedat, neque fas esse, neque necessarium arbitramur. Cont. Grot. l. 2. c. 25. §. 3. Ames. de Consc. l. V. c. 31. q. 3. De cætero majoris debet esse civitati vita suorum civium, quam ut eam declinando periculo incerto, aut adquirendo aliquo bono parum necessario prodigere velit, neque in tales usus vitam suam civis offerre tenetur. Inde plus, quam postulari ab ipsis poterat, pro patria fecerunt Philæni fratres, de quibus est ap. Salust. de bello Iugurth. Et pessime adplicabat bonam alias sententiam Caiaphas, Ioh. XI. 50. quasi liceret hominem innocentem occidere, ne fortasse Romani suspicarentur, Iudæos res novas agitare, & inde ansam arriperent bello ipsos invadendi. Præsertim cum longe molliora remedia sint ejusmodi suspicioni depellendæ, quam mors innocentis.

§. 25. Minus difficultatis habet illa quæstio: An si quis extraneus, barbaros ob mores infamis, civis nostræ nuptias petat sub denunciatione belli, hæc ad avertendum à patria periculum, thalamos subire invisos teneatur, & si forte renuat, ad id cogi queat? *An fœmina pro patria teneatur subire nuptias invisas?* Equidem in hoc non exigua pars libertatis consistit, ne qua invita se jungere cogatur, extraneo præsertim & efferis prædito moribus. Et cum per tales nuptias aliqua in alteram civitatem transeat, non magis videtur nostræ civitati jus esse, civem suam pro imperio eò adigere, quam citra antegressum delictum civitate expellere. Quia tamen ipsa postulare non potest, ut magno periculo sese involvat civitas, ne illa sola subeat incommodum non capitale; ipsa viderit, qua ratione suæ libertati consulat. Etsi cum magnam soleant habere vim cordatæ mulieres in molliendis rigidis maritorum moribus, tales nuptiæ egregiam præbere ansam possent non

solum

solum à civitate periculum avertendi, sed etiam commodum insigne eidem conciliandi. Cujus si probabilis spes affulgeat, vix adparet, quare non quamvis parum amabili nubere debeat. Unde valde dubito, num laudem mereatur factum Didonis, de quo est ap. Justin. l. 18. c. 6. si vel maxime mortem sponte sumtam non accusemus. Sane enim de multis bene merendi occasio erat nata. Quanquam circa id factum peculiariter considerandum, an ad tale quid subeundum etiam teneatur fœmina, cui summum in civitate imperium, præsertim si periculum sit, ne per istud sub alterius ditionem civitas perveniat?

Obsides quoque pro patria quandoque traduntur. §. 26. Sæpenumero etiam necessum est, ut in usum patriæ plenum libertatis exercitium circumscribi nobis patiamur, quando scil. firmandis pactis publicis obsides traduntur. Ad quod onus suscipiendum pro imperio civis adigi potest, si qui sponte se offerant defuerint. Et quidem ubi hostis potentior certos sibi cives obsides postulaverit, vix hisce tergiversandi locus videtur relictus. Sed si plures sint, quorum quis obses eat, illius quicum paciscimur, aut nostræ civitatis nihil intersit, præscindendis querelis aptissimum erit, sortem adhibere. Quod si longo tempore obsides sint detinendi, æquissimum erit, novis substitutis cæteros liberare. Uti & hoc operam dare civitas debet, ut quod oneris extraordinarii præ cæteris obsides suscipiunt, id ipsis, quantum fieri potest, aliunde pensetur. Quæri autem hoc loco posset, an non rectius dicatur, obsidum vitam oppignorari, quam usum libertatis? Equidem in traditione obsidum satis adparet, hoc actum fuisse: *tradimus hosce in manus vestras, tanquam carissimam nostræ civitatis partem, ut nisi servaverimus, quæ convenere, nulli deprecemur, quo minus iisdem inferatis, quicquid placuerit.* Inde cum ejusmodi pacta rupta causam belli dent in eum, qui ea violavit, apparet post pacta rupta bellumque conflatum in hostium abire numerum obsides quoque, eodem modo, quo omnes ejus Reip. cives, etiam qui ad causam belli nihil peculiariter contulerunt. Et constat, multos in obsides eadem statuisse, quæ in quosvis hostes solent; etsi multis inhumanum visum, miserorum illorum & innocentum calamitate ex aliena conceptum injuria dolorem mulcere. Rectius autem puto dicitur, civitatem, dum obsides tradit, in casum violati pacti eos objecisse

Obsidum vita oppignoretur, an usus libertatis

jecisse

jecisse licentiæ bellicæ, adeoq; eorundem salutem commisisse sævitiæ aut misericordiæ hostis. quàm ipsos debere excipere pœnas violati abs civitate pacti. Non enim adparet, qua ratione finis, quem in pœnis sumendis sibi homines debent propositum habere, obtineri queat, si plectatur obses innocens; qui propriè in violationem pactorum non consensit, sed duntaxat non recusavit, quo minus ipse loco alterius posset malo affici; in quo per se nullum est delictum. Satis quoque cautionis est adhuc in obsidibus, etiamsi per jus naturæ pœna propriè dicta ob alienum delictum ab ipsis sumi nequeat. Sufficit enim quod in tali sunt statu, ut licentia bellica statim in ipsis possit exerceri, adeoque ipsorum salus ex solo arbitrio læsi & irati hostis pendeat. Hæc quamquam ita sint, verius tamen videtur, civitatem directè obsidis duntaxat libertatem, quantum ad ejus exercitium, oppignorare, non vitam. Quia ipsa firmum propositum habet, aut habere debet, fidem servandi, adeoque casum illum, quo in obsidis vitam alteri licentia fieri possit, moraliter pro nullo ducit. Nec dubium est, quin injuriam obsidi faciat civitas, si ipsa injuste pacta violet, & miserum illum alterius iræ objiciat, aut si hoc fine eundem tradat, ut alterum in securitatem datum eo graviore damno mactare queat. Quid autem dicendum, si is, qui accepit obsides, iisdem velit abuti ad exercendam in nos perfidiam, & gravibus nos injuriis lacessat, exitium obsidibus nostris interminatus, si ipsi resistamus? Heic probabile videtur, siquidem injuriæ illæ sint tantæ, ut præstet, innoxios istos periclitari, quam civitatem easdem tolerare, posse istorum periculũ negligi, & perfidi hostis vim vi repelli. Nec magis civitas obsidibus injuriam facit, quam si quibusdam civibus in bello talem adsignet stationem, in cujus pertinaci defensione aut cadendum sit, aut captivitas subeunda. Et ferent isti hanc tanquam fatalem calamitatem, nequidquam irati patriæ suæ, quæ talem casum prævidere non potuit. Conf. Grot. l. 3. c. 20. §. 52. seqq. & Cl. Bœclerum l. c. pag. 102.

§. 27. Consequens est, ut inquiramus, an etiam aliquam nostræ existimationis & famæ partem patria sibi vindicet. Heic observandum, existimationem oriri vel ex communi, ut ita loquar, honestate, vel ex singulari præstantia, factisque insignibus. Per il- *Quid juris patriæ in nostram famam.*

 lam

lam quis pro bono viro habetur, nec incommode eam vocare possis *existimationem simplicem*: cui opponitur infamia, quæ oritur ex vitæ genere honesto adverso, & factis enormiter turpibus. Posteriorem existimationis speciem non incongrue dixeris *intensivam*, quæ spectatur vel in solido & incorrupto prudentum atque bonorum judicio, vel in extrinsecis honorum insignibus, vel denique in vana vulgi persuasione. Ut quis existimationem simplicem patriæ impendat, seu ut veram sibi infamiam conciliet propter utilitatem patriæ, nemo videtur obligari. Facta enim turpia, ex quibus ista oritur, neque à patria imperari possunt, neque à cive præstari debent. Imo neque crediderim, posse ab honesto cive postulari, ut ipse civitatis aut Principis infamiam in se suscipiat, seu ut pro ipsius sceleribus sese velut reum subdat. Nam scelestum se arbitror nemo sine scelere finget, & non nisi Nero aliquis Aniceto ministro dignus est. vid Tac A. XIV, 62. Si neque casus videtur posse dari, ut quis existimationem intensivam, quatenus sapientum judicio stat, jam partam, in usum patriæ absumat. Sed ut quis sese ob utilitatem patriæ insignibus honorum abdicet, quandoque necessarium esse potest, quibus tamen demtis virtus nequidquam obsolescit; imo apud sapientes magis enitescit, si inania ista cum ratione contemserit. Sic quis bonus civis non malit honoribus carere, quam patriam, dum eos pertinaciter adserturus it, turbis involvere? Parum utique apud bonos cives valere debebant illæ adhortationes Cæsaris, patriæ arma inferenda, ne quid de ipsius dignitate decederet. Et nimis quam durus est color ille, non patriam bello peti, sed inimicorum injurius obviam iri. Non enim ea, quæ ab aliquo *Reip. causa acta sunt, in contumeliam suam quis vertere* debet. *Semper* quippe *Reip commoda privatis necessitatibus habenda potiora*. Et debet *bonus civis & studium & iracundiam suam Reip. dimittere, neq; adeo graviter irasci inimicis, ut, cum illis nocere se speret, noceat Reip.* quod bene moneri curabat Cæsarem Pompejus ap. Cæs. l. 1. de B. C. Et sane, cum illa honorum insignia patriæ debeamus, cur non in ejusdem usus eadem velimus impendere? Sane enim, ut hoc obiter addamus, illa existimationis exteriora signa, valorem suum determinatum habent ex impositione ejus civitatis, in qua quis vivit, etsi existimatio ipsa in se, & prout sapien-

Insignia honorum valent ex impositione civitatis

tibus

tibus æstimatur, valorem suum ex præstantia virtutis & actionum præclararum mutuetur. Unde ubique terrarum virtuti quidem suum est pretium; sed insignia illa effectum suum non nisi in cujusque civitate exserunt, saltem hactenus, ut reverentiam adversus illa abs cæteris suo quasi jure quis postulare queat. Quanquam cum talia vulgo ob eximiam virtutem conferre præsumantur, etiam cultiores gentes peregrinis eam soleant deferre venerationem, quam honores, quibus in patria fulgent, requirere videntur. Inde Ciceroni peregrini nonnulli, splendidis familiis orti, vocantur non absolute, sed *domi, aut apud suos nobiles*, scilicet quod peregrinæ nobilitati idem valor non esset Romæ, atque in sua cujusque patria. Sic quis ignorat, quantus honos Olympionicis apud Græcos fuerit habitus? Eundem si apud alios, queis tanti non æstimatæ fuerunt vires corporis, aut agilitas, exhiberi sibi postulassent, ludibrium cordatis debuissent. Accedit quod iisdem vocabulis dispares prorsus dignitatis gradus, ac diversa munia apud diversos populos sæpe designentur. Unde eadem classe omnes iisdem superbientes titulis censere velle, oppido quam imperitum foret. Usque adeo ista honorum insignia, & titulorum pompa usu valent, ut nummi, & manifestus est vanitatis, qui ex talibus majorem sibi venerationem circumponere audet, quam quanta à civitate sua expresso statuto aut per consuetudinem istis est attributa. Sed hæc in transitu. Denique illam existimationem, quæ à prava vulgi opinione pendet, uti in omnibus contemnere debet vir sapiens, ita præprimis, dum patriæ consulit, nequidquam inanes imperitorum strepitus curabit, qui & brevi evanescunt, & amplioris gloriæ exuberant, postquam eventus consiliorum rationem adprobavit. Exemplum in eam rem illustrissimum exhibuit Fabius iste Cunctator, de quo vid. Liv. l. 22. c. 15, 22.

§. 28. De opibus in usum patriæ erogandis res est in expedito. Scilicet tenetur quilibet civis conferre pro rata parte, quantum ad conservandum statum publicum requiritur, quo ipso etiam singulorum securitas stat. Quota census pars, & quo tempore sit solvenda, summi imperii est designare. Etsi alicubi in constitutionibus imperiorum populus, perpenso, quantum probabiliter necessitates publicæ essent desideraturæ, certam duntaxat summam *Opes nostra patriæ inserviunt.*

 exige-

exigere imperaturo concessit, quam tamen tempora Reip. sæpe augeri jubent. Gaudent quoque in plerisque civitatibus certi homines immunitate à tributis, vel ob singularia merita in Remp. vel ob eximias operas, quas Reip. præstant, quos tamen interdum gravis patriæ necessitas in partem onerum vocat. Sed & ubi res moram non fert, ut abs singulis rata tributorum portio exigatur, aut si ad usus publicos non nisi unius alicujus res apta sit, concedere hanc & de opibus suis etiam ultra ratam erogare civis debet, ita tamen ut à civitate id quod excedit ipsi refundatur. Eadem quoque ad operas illas, quas cives in usum patriæ præstant, adplicari possunt. Quæ præterea patriæ debentur circa susceptionem liberorum, studia, obeunda munera publica, docte exsequitur Io. Lud. Praschius de Caritate patriæ p. 33. seqq.

§. §. Cæterum pleraque, quæ hactenus diximus, patriæ debentur ex communi illa obligatione, qua cives sumus. His accedunt plurima debita peculiaria, ad quæ pactis singularibus quis sese obstrinxit, quæ quisque ex muneris sui legibus facile cognoscet, simulque, quomodo per ista communis illa obligatio intendatur aut temperetur. Id quod præprimis expendi meretur circa eos, qui patriam summo cum imperio regunt. Hos qui Patres patriæ vocandos judicaverunt, exquisitissime ipsorum munus expressisse videntur. Quanquam diverso nomine eam adpellationem Principes mereri possunt. Præcipuo quodam jure eam sibi vindicant, qui suam sibi patriam ipsi fecerunt, uti Romulus, urbis & gentis Romanæ conditor. Proximi his sunt, qui à patria interitum avertunt, aut magnis calamitatibus oppressam erigant, pristinoque vigori restituunt. Quibus de causis etiam eximii cives istius nominis dignationem sibi circumponere potuerunt. Quibus autem ad talia merita occasio defuit, recte Patres Patriæ audiunt, si populum suum paterna cura, paternoque adfectu complectantur. Nam non videtur ejus tituli sensum penitus exhausisse Seneca l. 1. de Clement. c. 14, quando per eum potissimum admoneri putat Principes de lenitate in suppliciis exigendis adhibenda; uti patres non prius ad *decretorium stylum* accedunt, quam omnes alias correctiones consumserunt. *Cætera*, inquit, *cognomina honori data sunt. Magnos, & Felices & Augustos diximus, & ambitiosæ majestati quidquid potuimus titulorum*

Principes quo respectu Patres patriæ?

rum congestimus, illis hoc tribuentes. Patrem quidem patriæ appellavimus, ut sciret datam sibi potestatem patriam, quæ est temperatissima, liberis consulens, suaq; post illos reponens. Tarde sibi pater membra sua abscindat, &c. Quanquam ex scopo ejus scripti facile adparet, cur hanc potissimum partem ex istius nominis sensu arripuerit Seneca, quem discipuli sui ingenium hautquidquam fallebat. Sed ut nos in eo titulo nihil præter lenitatem imperii spectemus, nulla ratio est. Neque crediderim nihil aliud ob oculos habuisse, qui id nominis in principes Romanos contulerunt, atque antiqui illi Romani, qui Dominum maluerunt patremfamiliæ adpellare, de quo est apud eundem ep. 47. *Ne illud quidem videtis, quam omnem invidiam majores nostri dominis, omnem contumeliam servis detraxerint? Dominum patrem familiæ appellaverunt, servos familiares.* Quæ cum ita sint, multis non probabile visum fuit, 1. Sam. 8. describi jura Regis, qui patriæ pater cluere possit. Plerique autem ab se impetrare non potuerunt, ut crederent in divinis literis non exactissimam summi in terris muneris normam contineri? quam sub initium novi regni promulgari utique conveniens fuerat. In hoc sententiarum divortio quid mihi probabilissimum videatur, paucis exponere placet. Fuerat igitur hactenus inter Ebræos forma Reip. illi fere similis regno, quod Aristoteli Heroicum dicitur. Judices divino plerique instinctu acti oppressos ab hostibus vindicabant, aut in pace jus dicebant: de cætero suadendi magis autoritate, quam jubendi potestate, & adparatus ipsorum intra civilem modum nullo erat tributo juvandus. Pertæsus eum statum populus Regem volebat, ad modum cæterarum gentium, i. e. qui externa quoque pompa splenderet, & perpetuum militem aleret, aut certe in armis cives exerceret, ut hostibus ingruentibus statim posset occurri. Heic Samuel, ut re adhuc integra mature deliberarent, jus ejusmodi Regis, & istius status incommoda ipsis ob oculos ponit. Vultis habere Regem cultu magnifico insignem. Atqui hic numeroso erit satellitio stipatus, adeoque *filios vestros tollet, & ponet in curribus suis, facietq; sibi equites, & præcursores quadrigarum suarum.* Vultis Regem, qui perpetuo milite sit instructus. At sic necessum erit, ut *constituat sibi tribunos & centuriones* ex filiis vestris, qui autem rei vestræ familiari augendæ poterant vacare. Eum Regem negotia publica non permittent, ut agros suos ipse colat.

Quale jus regum describatur 1. Sam. 8.

Ergo de filiis vestris sumet *aratores agrorum suorum*, & *messores segetum*, ac pro armando suo exercitu, *fabros armorum & curruum suorum*. Cum præterea amplo ministerio aulæ sit usurus, neque ex dignitate uxorum & filiarum regiarum sit futurum, ut ipsæ tam luculentam culinam curent, ideo *filias vestras faciet sibi unguentarias, focarias & panificas*. Multis præterea ministris ipsi opus erit, ad pacis ac belli negotia expedienda, quibus salaria constituenda, ideo *agros vestros, & vineas, & olveta optima tollet, & dabit servis suis*. Ad quem usum etiam decimas exiget. Nec minus, ubi opus fuerit, servis atque jumentis vestris ad operas suas utetur. Uno verbo, hoc dicit, si Regem vultis habere, regie is vobis erat sustentandus, & huic sinceri reditus constituendi, cujus oneris si post pertæsum fuerit, nequicquam eum exuere sceptro poteritis, postquam vestra electione jus sibi ad regnum quæsivit, quod invito auferri non poterit. Atque iisdem argumentis utetur, si quis populo libero dissuadere instituat, ne democratiam in monarchiam convertat.

An quis plura patriæ præstare possit, quam debet

§. 30. Tempus est, ut illam quoque quæstionem excutiamus, An quis obligationem adversus patriam etiam superare queat, ut in ære ipsius deinceps patria sit & quod eodem redit, an beneficium dare patriæ possit? Sunt qui putant, si quis omnia, quæ per vires licuit, patriæ præstiterit, id non beneficium, sed officium debere existimari. Adeoque ne quiteraut imperite calculum ponere, qui heic accepta cum impensis ita confert, ut creditorem se dicat. Ex quo consequens sit, neminem posse patriam suam ingratitudinis ream peragere. Enimvero etsi officiorum vincula adstringere potius quam laxare nobis sit cordi, vix tamen adparet, quomodo hæc sententia non rejicienda videatur. Dicis, omnia quæ habemus, in acceptis patriæ ferimus. Ergo quæcunque patriæ præstiterimus, non damus, reddimus. Verum isthaec oratorio magis more, quam ex vero sunt expressa. Sane patria nostra nativa vitam nobis aliter imputare non potest, quam quod locum incunabulis nostris præbuit, & parentibus nobisque securitatem præstitit. Prius quanti sit, ex supra dictis liquet. Posterius fateor magnum est, sed non tantum, ut ideo nomina nostra nunquam dispungere apud eandem queamus. Nam quod civitas singulis securitatem possit præstare, est ex singulorum viribus conjunctis, adeoque ad hoc etiam mei

mei quantulamcunque partem contulerunt. Nec est, quod regeras, servaturam utique fuisse patriam splendorem ac firmitatem suam, si vel maxime tu tuosque nunquam sol adspexisset. Nam hoc quidem fortasse vere dici poterit in vulgares aut mediocres cives, non in Camillos, Scipiones, Fabios, Marios, Cicerones, Themistocles, Epaminondas, horumque similes. Deinde quæ singula exigua videntur, juncta utique momentum possunt adferre. Subtrahe Rheno cuncta modica flumina, minore puta gloria labetur; etsi quantum ab uno alterove rivo incrementi capiat, ita manifeste deprehendere nequeas. Quod si in educationem nostram peculiare quid impenderit patria, peculiariter quoque ipsi eo nomine obstricti erimus. Sin ista tantum frui nobis permittit, quæ quibusvis civibus patent, fecit id, quod majores nostri, dum in eam se contulerunt, sibi suisque posteris sunt stipulati, adeoque & ipsa nihil aliud quam officio se suo exsolvit. Atqui, inquies, quæ parentes tui in educationem tuam impenderunt, & quas tibi opes reliquerunt, in patria utique fuerunt adquisitæ. Sed fortasse etiam quædam aliunde intulerunt; & quacunque ratione rem fecerint, inde tamen suam portionem ad conservationem patriæ erogarunt. Quod inter præcipua numerandum, patria certe nativa aut adscititia campum præbuit, in quo tua sese virtus posset exserere. Et sane est, cur Numini gratias agamus, quod cultos inter homines, non vervecum in patria simus nati. Nec omnino inaniter ille Seriphius, qui Themistocli objiciebat, non eum sua, sed patriæ gloria splendorem adsecutum. Cui tamen cordate hic: *nec hercle si ego Seriphius essem, nobilis; nec tu, si Atheniensis esses, clarus unquam fuisses.* Sed licet utcunque ad claritatem egregiis viris facilem ostendat viam patria celebris, Meletides tamen aliquis non nisi fatuitate nobilitabitur. Neque ita crude admittendum putaverim illud Luciani d. l. *Quicunque felicis & splendidæ civitatis se civem esse jactat, ignorare mihi videtur, quam gloriam aut honorem patriæ tribuere oporteat. Neque occulte fert talis, se dolore affectum iri, si mediocrem patriam sortitus esset. Mihi vero jucundum est ipsum nomen patriæ religiose colere.* Nam honorem utique debeo parenti, qualiscunque contigerit. Cur tamen non in parte felicitatis humanæ duci queat, talem habere, cujus virtus aut fortuna ad similem conditionem fa-

cile

cile me protrahat, ego nondum dispicio. Idem omnino etiam de patria est habendum. Hæc quanquam ita sint, nondum tamen facultas omnis interclusa est, quo minus quis paria cum patria facere queat. Præbet illa virtuti exserendæ campum, at egregius ejus eandem in patriæ usus dispensat. Ex quo si & in ipsum gloria aut commodum aliquod redundat, id non magis invidendum est, quam quod apes nectare suo victitant.

Quibus rebus sibi quis patriam debitricem reddat

§. 31. Sed, inquis, si ea, quæ supra enumeravimus, suo jure sibi patria vindicat, quæ tandem materia superest illi beneficium dandi? Heic sciendum, uti in cæteris actibus humanis id solet inspici, quod communiter fieri solet, ita etiam civitates à civibus suis quà talibus non aliud stipulari intelliguntur, quam tales operas, quales communiter ab hominibus, non inutili pondere terram prementibus, expectari solent. Indicio est, quod ubicunque aliquod virtuti premium, eximiis actibus peculiaria sunt constituta præmia, quæ non possent non cæterorum invidiam subire, & querelas, si eximii cives sua omnia æque civitati deberent, quam mediocres mediocria. Et si quis recens in civitatem recipitur, egregiis instructus artibus, illi utique lautiores offerri conditiones solent, quam proletario alicui. Unde arbitramur, eximia illa dona, queis quidam à Deo præ cæteris sunt dotati, esse id, quo patriam sibi debitricem reddere quis possit. Nam neque illa patriæ in acceptis refert, & quia extraordinaria & non prævisa sunt, non præsumitur, eam sibi ista quoque per nudam illam civilem obligationem voluisse asserere. Sæpenumero etiam egregia virtus talia sibi ultro pro patria deposcit, quæ ipsi injungere in mentem nunquam venerat. Denique non ita veluti certæ glebæ est addicta virtus libera, ut non in alium quoque locum sese transferre queat. Et heic putamus aliquatenus locum habere posse illa, quæ sub initium attulimus, sapientem longe majoris seipsum debere facere, quam ut pro grege stultorum se velit impendere, si scilicet viderit, stultos illos virtutem ipsius non agnoscere, aut pro gratia odium insuper & invidiam reponere. Ne quis tamen putet, per isthæc languescere amorem erga patriam, audiat verba Senecæ l. 3. de benef. c. 36. 38. quæ malim adplicare ad obligationem adversus patriam, quam ad parentes, qui officio suo examussim satisfecerunt *Hæc non destruunt patriæ venerationem, nec deterio-*

deteriores illi cives fuerunt, imo etiam meliores. Natura enim gloriosa est virtus, & priores anteire cupit. Alacrior erit pietas, si ad reddenda beneficia cum vincendi spe venerit. Hoc agite, optimi cives. Posita est inter vos & patriam honesta contentio, dederit majora an receperit. Non ideo vicit, quia occupavit. Ad hoc unum estote contumaces, ne beneficiis vincamini. Certate obsecro, & fusi quoque restituite aciem. Felices, qui vicerint, felices, qui vincentur.

§. 32. Videamus nunc, quo ordine sit censenda obligatio adversus patriam, si cum aliis obligationibus contendatur. Ubi illud extra dubium ponimus, obligationem adversus Deum, cujus magna pars est, ne quid in leges ipsius peccemus, ante cedere quamlibet obligationem, quæ homines spectat. Sed quem locum habet patria, si cum universo componatur, cujus utique ipsa particula tantum est? Partem autem cedere debere toti verosimile est, præsertim cum inter omnes homines societas quædam & amicitia per naturam sit constituta. Quo etiam spectat illud Marci Antonini l. 3. §. 11. *ἄνθρωπος ἐστι πολίτης πόλεως τῆς ἀνωτάτης, ἧς αἱ λοιπαὶ πόλεις ὥσπερ οἰκίαι εἰσίν.* Et l. 6. §. 44. *Πόλις καὶ πατρὶς, ὡς μὲν Ἀντωνίνῳ μοι ἡ Ῥώμη, ὡς δὲ ἀνθρώπῳ, ὁ κόσμος.* Ad quæ loca vid. quæ congessit Th. Gatakerus. Heic igitur certum videtur, non esse faciendam cæteris omnibus injuriam, ut inde in patriam aliqua utilitas redundet. De cætero, uti præstantiores habendi sunt actus, qui non patriæ solum, sed & toti hominum universitati prosunt, ita arctior & determinata patriæ obligatio cedere jubet laxiorem illam & indeterminatam, quæ omnes homines qua tales spectat, quando utrique simul satisfieri nequit. Non puto alienum erit, tangere heic quæstionem, An qui historiam se scribere profitetur, possit interdum ab historici officio decedere, ut aut patriæ utilitatem aliquam comparet, aut maculas ipsius obtegat? Loquimur de iis, qui res gestas perpetuæ seculorum memoriæ consignant, quorum lex est, *ne quid falsi dicant, & ne quid veri non dicant.* Quid enim sit sentiendum de illis hominibus, qui stipendio autorati per commenta inania hominibus illudunt, ut partium, quibus se addixere, famam alant, jam inquirere non vacat. Præsertim cum illis historicorum titulus non conveniat, nisi postquam

Patria an cedat universo?

An historico mentiendum pro patria?

quam eruditi hanc definitionem adprobarint, quod historicus sit vir impudens, vana in vulgus spargere doctus, cui à nemine cordato fides sit adhibenda. Circa hanc quæstionem videtur discrimen faciendum inter ea, quæ imprudenter, & quæ scelerate à patria nostra sunt facta. Illa quo minus libere tradi possint, salva in ipsam pietate, nihil obstare arbitramur. Isthæc enim innotescere non magis cæterorum, quam patriæ interest, quo à similibus erratis deinceps sibi cavere queat. Unde neque id adeo reprehendendum putaverim, si historicus, qui aliis munere suo defungi narrando poterat, proprium judicium interponat circa imprudentius facta; dummodo intempestive ambitionem prudentiæ importune aut putide non ostentet. Sed si in altero genere à patria fuerit peccatum, reverenter faciet, qui præconem sese heic non obtulerit, sed scriptione prorsus supersederit, postquam pudor tam arcte junctorum infamiam propagare prohibet. Et certum est, patriam posse interdicere civibus suis, ne talia in vulgus ipsi spargant. Quid si autem quis jubeatur historiam scribere? Heic vir cordatus non patietur sibi injungi id oneris, nisi sub hac lege, ut liceat pace patriæ boni historici munere fungi, & res, prout gestæ sunt, libere ac vere narrare. Ubi si occurrerint notorie injusta, impudens fuerit, eadem velle defendere, quanquam ut proprium interponat judicium necessarium non est, cum ex nuda narratione injustitiam facti colligere in proclivi sit. Si quæ tamen probabilis suppetat excusatio, eam adferri nihil prohibet, præsertim si non advocati personam induerit, sed quæ alii in utramque partem disputaverint, referat.

§. 33. Inter præcipuas necessitudines censentur parentes, liberi, uxores, fratres, quas omnes patriæ caritati concedere debere, vulgo adseritur. Valer. Max. l. V. c. 6. *patriæ*, inquit, *majestati etiam illa, quæ deorum numinibus æquatur, autoritas parentum, vires suas subjecit: fraterna quoq; caritas æquo animo ac libenti cedit.* Sic Cicero l. 1. de Off. ubi contentio officiorum sit facienda, principem locum tribuit patriæ & parentibus proximum liberis & toti domui, & demum propinquis. Ac circa parentes quidem duo præcipue casus occurrere possunt, ut ipsi cum patria contendantur. Unus est, quando patria & parentes simul opem nostram, quæ in plures di-

Patria cedunt parentes.

vida

vidi nequit, exposcunt v. g. si ad depellendum à mœnibus hostem patria me vocet, parens autem senio debilis in locum se tutum asportari velit. Heic sine dubio patriæ prius succurrendum, cujus *ruina penates omnium secum trahit.* Apud Maronem Æneas primum extrema omnia tentat, si qua possit patriæ captæ, tegique opis quid ferre. Ubi nequidquam virtutem consumi videt, fessus demum ætate parens, Creusaque & Ascanius subeunt. Quando tamen a qualis necessitas patriam non premit, facile est ut credatur, patria non invita aliquod erga ipsam officium non ita necessarium tantisper negligi aut differri, ut inter extrema versantibus parentibus succurratur. Alter casus est, si à parente ipsi patriæ hostilia intententur, utrum reverentia patri debita hoc efficiat, ut filius non quidem pravos ipsius conatus adjuvare, sed duntaxat illis non resistere, aut ne ab illis reprimi possint, dissimulare eos debeat? Sane *atrox exemplum, reus pater, accusator filius.* Tacit. A IV, 28. Et non video, qua ratione illæ potissimum civitates, quæ patribus jus vitæ & necis in liberos reliquerunt, potuerint adspernari excusationem filiorum, quod veneratione paternæ adpellationis & potestatis siluerint de pravis patrum conatibus. Certe ap. Tac. A. 3. 17. *Tiberius adolescentem* Pisonem *crimine belli civilis purgavit, patris quippe jussa nec potuisse filium detrectare.* Sed ut maxime filio tam triste ministerium deferendi patrem remittatur, quando non extrema ab illo in Remp. struuntur, tamen si exitium patriæ iste intentet, nec res alio indice commode possit emanare, vix dubitandum videtur, quin filius, postquam pro viribus patrem ab ista mente deducere est molitus, privatum affectum vincere debeat, ad avertendam abs tot innocentibus perniciem. Circa factum autem Perollæ, de quo est ap. Livium l. 23. c. 9. 10. ut recte judicium feratur, id quoque est expendendum, an civis privata autoritate fidem abs civitate publice datam infringere possit, si judicaverit eam contra fas, aut parum ex bono civitatis esse datam? Quædam ad hanc quæstionem facientia peti possunt ex l. 1. c. 4. §. 19. Grotii de J. B. & P.

§. 34. Quid autem heic parenti in filium liceat, minus in obscuro est. Sane enim & hoc incumbit patri, ut filium formet in utile membrum Reip. multoque magis, ut eum publice perniciosa machinantem omnibus modis coerceat. Sic Fulvius senator filium *Libri,*

ad Catilinam (citra dubium ignato aut vetante patre) tendentem, ex itinere retractum necati jussit. Salust. Catil. *præfatus, non se Catilinæ illum adversus patriam, sed patriæ adversus Catilinam genuisse*, quod addit Valer. l. V. c. 8. Similem severitatem exercuit in Sp. Cassium, regni affectati suspectum, pater, uti est ap. eundem d. l. etsi heic autores varient. vid. Liv. l. 2. c. 41. Sic eum ignotum, Brutum & Manlium in filios secures expedisse. Hunc magno exemplo & salubri disciplinam militarem sanxisse seniores agnovere, etsi juventus, facilis specioso delicto ignoscere, *& tunc, & omni vita aversata eum exsecrataq;* sit. Liv. l. 8. c. 12. Unde ap. Maronem in VI. v. 822. per *minores* commodius intelligi posse judicaverim juniores, quibus in parem ætatem prona misericordia, quam posteros. Nam passim id exemplum à Romanis scriptoribus ostentari videmus, quod pro patria omnes domestici affectus sint vincendi. Circa Bruti autem factum illa quoq; examinanda veniunt, an Tarquinius jure fuerit regno exutus? an, si ponamus injuste ejectum, postquam maxima pars civitatis in recens imperium consenserat, paucis quibusdam civibus licuerit clam reducere regem, jam exilio efferatum? An, si hoc forte aliis licuisset, Bruti filii sese non peculiariter abs talibus consiliis removere debuerint, quod manifestum esset, Tarquinium reductum ab ipsorum patre sæviendi auspicia facturum? Matrem tamen Pausaniæ nemo credo reprehendendam judicasset, si vel maxime ipsa lapidem, claudendo filio, non attulisset. De quo est ap. Cornel. Nep. Quæ de liberis diximus, ea fere ad uxores applicari possunt. De fratribus minus est difficultatis. Sane enim si frater exitium Reip. machinetur, nec ea res per alium indicem emanare queat, vix dubitare licet, quin ad servandam patriam ejus delator esse possis, præsertim postquam pro viribus eum ad sanam mentem reducere conatus fuisti. Alius tamen potius, quam ipse, quantumvis nocenti manus inferat. Unde ex pari animo composito animo videtur profecta illa vox Q. Metelli, qui *Consul fratrem suum* quamvis duntaxat *patruelem, incipientem atq; conantem furere, sua se manu interfecturum, audiente Senatu*, dixit, uti refert Cicero pro Cælio. De Timoleonte, qui fratrem Timophanem tyrannum sustulit, notissimum est ex Cornel. Nep. & Plutarcho. Id factum plerisque præclarissimum fuit visum. Alii ex invidia, aut quod à po-

Fratres.

pulari

pulari statu essent alieni, pietatem ab ipso læsam ferebant. Certe mater nunquam sine detestatione fratricidii & impietatis ipsum compellavit. Postea cum Siculis auxilia contra Dionysium laturus Corintho abiret, hac cum admonitione fuit dimissus, strenuum sese ducem exhiberet, hoc enim si faceret, cives suos judicaturos, tyrannum ipsum occidisse, sin minus, fratrem. Equidem Grotius l. 1. c. 4. §. 17. inter alios casus, quibus invasorem imperii, antequam possessione aut pacto jus nactus sit, interficere liceat, etiam hunc ponit, *si ante invasionem lex publica extiterit, quæ unicuiq; potestatem faciat occidendi eum, qui hoc aut illud, quod in adspectum cadit, ausus fuerit.* Quales leges in multis Græciæ civitatibus extabant. Sed an Corinthi etiam, mihi nondum liquet. Illud enim Corn. Nepotis de hoc ipso Timoleonte, *patriæ legibus obtemperare satius duxit, quam imperare patriæ*, non ita videtur explicandum, quasi is voluerit obsequi legi de tyranno cædendo, sed quod maluerit civem agere legibus subjectum, quam tyrannidis socium, abs metu legum immunem. Quicquid tamen hujus sit, illud bene observandum, leges de tyrannicidis proprie non habuisse vim præceptorum, quæ quilibet civis occasione data exsequi teneretur. Alias enim transgressores legum judicandi, pœnaque afficiendi fuissent, qui tyrannum occasione data occidere omisissent, uti colligit Plutarch. de Fato. Sed fuit in istis legibus seu quocunq; nomine vocare placet, in respectu singulorum civium, instar incitamenti efficacis ad exercendum in patriæ usum eximiæ fortitudinis actû, & qui ex cômuni obligatione erga civitatem non videretur requiri. Cur enim alias tanta præmia tyrannicidis decrevissent, ni hanc peculiarem credidissent materiam de patria supra commune debitum bene merendi? Quæri igitur poterat, an non respectus fraterni sanguinis retrahere ipsum debuisset, ne extraordinarium illud decus peteret, ad quod non imperio patriæ, sed per præmia tantum singularia vocabatur? Sane etiam ubi necessitas adfuerit, abs tali executione naturalis affectus abhorret. Tutissimum igitur fuerit dicere, uti nefarii fratris conatus in patriam non sunt adjuvandi, ita fraterna necessitudo hoc requirit, ut omnis admoveatur suadæ vis, quo is abs ejusmodi consiliis deducatur: præmia tamen illa tanti non sunt æstimanda, ut quis ea ex cæde fraterna petere velit, præsertim cum ipsi

F 3 com-

commodior præ cæteris occasio ad cædem patrandam vix aliter quam cum perfidia possit quæri.

§. 35. Restat ut videamus, an & quatenus obligatio adversus patriam possit tolli? Promanat illa obligatio ex duobus potissimum fontibus, nempe ex subjectione, qua ut cives eidem fidem dedimus, & ex peculiaribus beneficiis. Nam quod patriæ favere debemus, ideo, quia nostros quoque propinquos continet, is favor durat, etiam postquam alio migravimus, ut tamen arctioribus, quæ nos stringunt, obligationibus ille cedat. Prius vinculum tollitur, si vel sponte quis, permittente patria, in aliam civitatem concedat, sedem ibi fortunarum fixurus, vel invitus patria ejiciatur ob delictum aut per vim hostilem. Circa spontaneam migrationem id præprimis dispiciendum, qua ratione aliquis ab initio in civitatem sit receptus. Quidam enim justo bello victi, aut extrema necessitate adacti in civitatis alicujus ditionem concedunt, qui quanta libertate gaudeant, ex legibus deditionis est cognoscendum. At si quis liber homo, qui vel nullius imperio ante subjectus fuit, uti prisci illi patresfamilias, vel eo, quo antea tenebatur, jam solutus, sponte sese alicui civitati adjunxerit, itidem ex statutis ejus civitatis erit judicandum, quidnam circa migrationem libertatis ipsi sit relictum. Dantur enim civitates, ex quibus citra expressum earundem consensum migrare non licet. Alicubi certo onere ea licentia redimenda, puta summa aliqua pecuniæ, aut certa bonorum portione. Cum autem, qui se civitati subjicit, simul quoque se ad observanda illius statuta adstringat, certum est, migrare volentem heic quoque observare debere, quod statutis civitatis præscribitur. Ubi autem circa eam rem nullæ extiterint leges, quid liceat, intelligitur ex consuetudine, aut ex natura subjectionis civilis colligendum. Quæ consuetudo admittit, eorum licentiam sibi quilibet civis stipulatus censetur. Si neque hæc prælucet, & in subjectionis pacto in neutram partem ea de re mentio sit facta, magis est, ut licentiam pro arbitrio migrandi liber sibi homo reservasse intelligatur. Qui enim civitati se adjungit, ille neque cura sui ac rerum suarum, neque penitus libertate se sui abdicat, sed potius id spectat, ut & illa firmo subsidio fulciatur, & hac eo securius frui queat. Cui tamen fini necessum est, ut utramque ad normam publici status attempe-

Obligatio perfecta adversus patriam tollitur migratione

temperet. Id autem sæpe contingit, ut publicum regimen privatis alicujus rationibus parum expediat, aut alibi commodius iisdem queat prospici. Hoc cum id postulari nequeat, ut ad unius aut paucorum lubitum Resp. reformetur, proximum erit, ut ipsis sit concessum per migrationem rebus suis consulere. Alios ad sedem mutandam adigit prava Reip. administratio, quando summi vis imperii magis in bonorum oppressione, quam eorundem sublevatione sese ostentat. Aliis ut dotes animi exserant patria campum non præbet. Alii experiuntur illud, *οὐδεὶς προφήτης δεκτὸς ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ*. Scilicet livore tument ignavi oculi, cum virtute supra se evectos sentiunt, quos quondam in æquo viderunt. Talibus licentiam migrandi denegare velle, idem foret atque liberis hominibus imperare, ut supra parentum suorum conditionem nunquam adspirare audeant. Sed & ipsæ civitates ex hac migrandi licentia commodum sentire possunt, adscitis aliunde egregiis viris. Inde etiam dicitur in l. 12. §. 9. ff. de capt. & postlim. *De sua civitate cuiq; constituendi facultas libera est.* Cicero pro Balbo: *Jure nostro neq; mutare civitatem quisquam invitus potest, neq; si velit, mutare non potest, modo adsciscatur ab ea civitate, cujus esse se civitatis velit.* Et mox, *Multi etiam superiore memoria cives Romani sua voluntate indemnati & incolumes, his rebus relictis, alias se in civitates contulerunt. Et ex omnibus civitatibus via est in nostram, nostrisq; civibus patet iter ad ceteras civitates.* Idque jus amplissimis verbis extollit. *O jura præclara*, inquit, *atq; divinitus jam inde à principio Romani nominis à majoribus nostris comparata, ne quis invitus civitate mutetur, neve in civitate maneat invitus. Hæc sunt enim fundamenta firmissima nostræ libertatis, sui quemq; juris & retinendi & dimittendi esse dominum.* Neque huc facit l. 22. §. 2 ff. ad municip. & l. 1 C. de municip. ubi dicitur, domicilium quidem transferre licere, sed non eo minus, qui transtulerat, municipii sui muneribus obligari. Nam, uti Grotius respondet lib. 2. c. 5. §. 24. in quos id constitutum erat, ii manebant intra fines imperii Romani, & ea ipsa constitutio specialem spectabat utilitatem tributariæ præstationis, cæterorumque munerum, ne iis semel descriptis confusio oriretur. Neque alio trahenda est l. 4. C. de mun. & l. 6. §. 1. ff. d. t. Nobis autem sermo est de liberis hominibus, qui ex una civitate

vitate

vitate in aliam migrare instituunt, non, qui domicilium ex una parte ejusdem civitatis in aliam transferunt. Neque obstat, quod patresfamilias, qui initio civitatem constitutam iverunt, pacto intelligantur singuli singulos obstrinxisse, quod ipsi suas vires in commune velint conjungere. Nam etiam aliis societatibus renunciare potest socius, si id fiat citra dolum malum, non intempestive & in fraudem cæterorum, præsertim si ad certum tempus societas non sit contracta.

Quid in migratione observandum. §. 36. Ista tamen migraturo ex debito aut decoro observanda sunt, ut, cum civitatis plerumque intersit nosse civium numerum, indicet de suo discessu. Nisi forte certis ex argumentis colligat, civitatis nihil interesse, grata ipsa an inscia quis discedat. Illis autem omnino expresso civitatis consensu opus est, qui ad peculiare munus, præsertim ad certum tempus, sese obstrinxere, puta qui legationem obeunt, qui in expeditione versantur, aut alio in munere, quod ex singulari pacto sunt susceptum. Sed & tempestive deber fieri discessus, & quando civitatis non peculiariter interest, ne is fiat. Quam in rem hæc exempla adfert Grotius l. d. *Si magnum sit contractum æs alienum, nisi paratus sit civis in tralens partem suam exsolvere. Item si fiducia multitudinis aut virtutis certorum civium bellum sit susceptum, præsertim si obsidio immineat, nisi paratus sit civis ille alium æque idoneum substituere, qui Remp. defendat.* Nec bonos cives dixeris, in quos adplicari queat illud Horatii l. 1. od. 35 *diffugiunt cadis Cum fæce siccatis amici Ferre jugum pariter dolosi.* Id fortasse supervacuum fuerit monere, reverentiam adversus patriam in discessu & post conservandam, si vel maxime alibi lautior fortuna videatur allubescere. Improbum merito & nequam dixeris filium, qui statim atque potestate patris exiret obliviscitur, illum patrem fuisse. Sic nec eum laudaveris, qui alibi pinguiori inhians conditioni, cristas erigit, & patriam, antiquosque benefactores alto despicere supercilio incipit. Quin potius ad amicitiam invicem colendam aliquod momentum habeat, eandem olim patriam atque originem agnoscere. *Quibus idem Dardanus autor unam faciemus utramq; Trojam animis, maneat nostros ea cura nepotes* Virg. Æn. 3. Sic & ad conservandam antiquæ patriæ memoriam Helenus *Parvam Trojam, simulataq; magnis Pergama & arentem Xanthi*

cogno-

cognomine novum constituisse dicitur. l. d. & in cæteris coloniis frequentatum, loca insigniora metropoleos imitati. Plausibilis quoque est gratulatio Romanorum & Iliensium ap. Justin. l. 31. c. 8. Etsi hoc prope ridiculum sit, eosdem Romanos hanc potissimum causam allegare, quare Acarnanum patrocinium suscipiant, quod hi quondam adversus Trojanos auxilia Græcis non miserint. Quo de negotio vid. Strab. l. X. & Justin. l. 28. c. 1. Id autem probe observandum, vocabulum migrandi ita hic accipi, ut quis alicujus civitatis fines & territorium excedat, non ut imperio civitatis in se renunciare velit, & nihilominus intra ejusdem territorium domicilium habere. Quæ enim certis finibus ditionem suam circumscripsit civitas, e cetero simul prohibere, ne quis ipsa invita domicilium ibi figat, qui ipsius imperium nolit agnoscere. Ex hactenus dictis etiam colligi potest, quam efficaciam habeant mandata avocatoria, quæis indigenas ab exterorum ministeriis abstrahere vult civitas. Scilicet si ex civitate, in qua promiscue jus emigrandi usurpatur, aliquis nullo peculiari vinculo adstrictus, in aliam civitatem fortunas suas sedem transtulerit, in eum nihil amplius juris habet antiqua civitas, adeoque nihil agit, si vel maxime dispendium famæ non parituris minitetur. Ast in illum adhuc civitati jus manet, qui vel contra leges civitatis migravit, vel peculiari vinculo fuit obstrictus, vel bona adhuc præsertim immobilia sub ipsius ditione possidet.

§ 37. Gregatim tamen non posse discedi Grotius asserit l. d. ex ea ratione, quia hoc concesso civilis societas non possit subsistere. In moralibus autem necessarium judicari, extra quod finis aliquis non potest obtineri, & fieri non posse, quod eundem intercipiat aut destruat. Non tamen omni dubio hæc sententia caret. Si enim singulis liceat pro arbitrio migrare, cur non idem liceat pluribus, quibus sedem fortunarum eodem tempore transferre commodum est, modo nihil eorum, quæ supra monuimus, obstet. Nec ad rem facit, quod hoc modo civitas debilitetur. Nam qui jus non habet me invitum retinendi, illi non fit injuria, si futurum aliquod commodum, nondum debitum, illi intercipiatur. Neque vero necessarium est, ut hæc civitas tot myriadas civium habeat, ut vicinis semper sit formidanda, non magis, quam ut hic vel ille privatus tot *An gregatim migrare liceat?*

 millia

nullus possideat, quorum utrique tamen per media illicita nihil subtrahendum. Unde etiam Grotii argumento parum inesse roboris videtur. Licet enim hæc vel illa civitas per migrationem civium gregatim factam insigniter debilitetur, aut demum penitus destruatur, non tamen ideo societas civilis inter homines penitus tollitur. Sed unius corruptio alterius est generatio, unius decrementa alteri incremento cedunt. Natura quippe civiles esse societates in genere humano jam multiplicato voluit, sed ut hæc vel illa civitas perpetuo subsisteret, nusquam jussit. Id tamen, quod de singulis diximus, etiam heic est observandum, ut, qui gregatim discedere volunt, extra territorium civitatis abeant. Nam quæ esset confusio omnium imperiorum, si liceret integris urbibus pro lubitu à civitatis suæ imperio sese subtrahere, & aut alteri se subjicere, aut peculiarem deinceps Remp. constituere?

§. 38. At non citra infamiam quis invitam patriam deserit, si vel expressæ extiterint leges, venia non impetrata migrare prohibentes, vel peculiari is vinculo teneatur. Uti faciunt transfugæ, item qui dum legationem obeunt, aut alio publico munere circa arcana Reip. occupato funguntur, insalutata civitate ad alios transeunt, eos præprimis, quibuscum civitati controversia est. Iidem ubi forte pœnitentia ducti post datam fidem illi civitati, ad quam confugerunt, antiquam patriam repetere velint, itidem honestæ migrationis leges observare necessum habent, alias non minori scelere redituri, quam aufugerant. Difficilior est quæstio de his, qui transfugas sese simulant, ut hac ratione grave damnum illis concilient, ad quos aufugiunt, in usum suæ civitatis, num probanda sit ejusmodi opera patriæ præstita. Equidem imprudentiæ notam non effugiunt, qui ejusmodi hominibus temere fidem adhibent. Nec valde reprehendas illos, qui proditoribus post præstitam operam dignum imposuere supplicium. vid. Vopiscum Aureliano c. 23. Nequaquam tamen alterum honeste possum fallere ideo tantum, quia insidiis meis sese facilem præbet. Nec debere aliquem suo scelere patriæ inservire, supra adstruximus. Quin autem scelus sit, fidem date, ut ea violata occasionem gravius nocendi nanciscare, extra dubium est. Et exsecranda semper bonis visa est vox Lysandri sive Philippi, *pueros talis fallendos, viros jurejurando*. v. Ælian. V. H. l. 7. c. 12.

An liceat simulare transfugam

c.12. Si igitur expresse ejusmodi transfuga fidem dederit, sine scelere non poterit eam violare, ut iis, quos deserit, serio aut simulate, utile aliquod officium exhibeat. Quid si autem aliquis regerat; cum is, ad quem transfuga se contulit, noscet, hunc ipsi sine scelere non posse operam aliquam præstare, neque ad scelus patrandum aliquem se valide potuisse obligare, adeoque fidem à transfuga datam esse nullam, ergo ipsi non fieri injuriam, si, dum rei inani confidit, deceptus fuit. Hic non opus est, ut inquiramus, peccet aliquis opera transfugarum utendo, an non. Non enim sequitur, ego utendo alicujus opera pecco; ergo ille eo ipso jus habet mihi noxam inferendi. Uti non sequitur, qui sicarium conducit ad alterum confodiendum, non minus quam ipse sicarius peccat: ergo sicarius in conductorem suum veste ferrum vertere potest. Etsi communis sit sententia, quod *transfugam jure belli recipiamus*. Uti est in l.51. ff. de adq. rer. dom. i.e. quod contra jus belli non sit eum admittere, qui desertis hostium partibus nostras eligit, uti illam legem explicant Cujacius 4. O. 9 & Grot l 3. c 1. §. 22. Quod tamen an de externo belli jure, quod Grotio vocatur, an de interno, quod ad legem naturæ examussim congruit, sit capiendum non immerito dubites. Sane si quis plenam licentiam adhibendi operam transfugarum defendere velit, putaverim ipsum non tam hoc argumento uti debere, quod etiam Deus diaboli & impiorum parata opera utatur, quam favore justorum armorum, quæ geruntur repellendis alterius injuriis, aut consequendo jure nostro. Ob quem favorem non videtur justo bellatori curiose inquirendum, utrum illi, qui hostilem statum adversus ipsum exuerunt, honestis an inhonestis causis fuerint moti. Adeoque cum præsumere possit, justis de causis eos priores partes deseruisse, tanquam ex adprobatione injusti transfugii reatum non contrahet. Quicquid tamen hujus sit, id in aprico est, nefas esse fidem inter instrumenta fallendi disponere. Deinde fidem ejusmodi transfugæ, qui citra justam caussam partes se suas deseruisse fert, inanem esse, utpote, quæ tendit ad scelus faciendum aut continuandum; adeoque valde imperitum esse, qui in ista aliquid fiduciæ collocat. Inde plerunque transfugæ, qui aliquo numero esse cupiunt apud receptatores suos, quive nocendi occasionem simulatione transfugii aucupantur, præ se ferunt,

runt, intolerandis se injuriis adfectos, ut hac ratione saluti suæ consultum irent. Sic quis ignorat, qua ratione sibi Zopyrus apud Babylonios, Sext. Tarquinius apud Gabinos fidem conciliaverit. Sic qui M. Crassum in parentia camporum traxit, Mazeras Syrus, uti Floro vocatur, aut Abarus Arabs, uti Appiano, aut Ariamnes, uti Plutarcho, Pompeji in se benevolentiam & beneficia extollendo, de studio suo in Romanas partes inde ei fidem fecit. Maro quam graphice describit astum Sinonis, ut ab impudentiæ labe Trojanos purget! Fingit iste se invisum fuisse Ulyssi, de quo nulla non Trojanus credi poterat, & cujus odium commendationis instar apud Trojanos habebat. Odii caussam accessit à nece Palamedis, ideo occisi, *quia bella vetabat.* Se aris destinatum dicit non oraculo deorum, ut videretur se victimam pro salute civium voluisse subtrahere, sed mendacio Calchantis, ab Ulysse subornati, & temeraria cæterorum adprobatione. Quæ utique tam atrox sit injuria, ut recte dicere possit, *patria teneor neq; legibus ullis.* Et tamen venerator deos & omnia sacra prius testatur, ut *fas sibi sit odisse viros,* jam quidem injuste infensos, quondam tamen cives. Nec id tamen plene iisdem persuasit, priusquam ostento dicta ejusdem firmata viderentur. Sub transfugarum autem numero non veniunt, qui tecte ad hostes abeunt, quo improvisam aliquam cladem ipsis inferant, neque fidem dant, quod ipsorum partes sint secuturi. Neque censendi sunt tacite fidem dedisse, quod nihil inimici sint tentaturi in statum hostium, eo ipso, quia intra præsidia hostium versantur. Ejusmodi enim tacita fides præsumitur de eo, qui ad alterum venit pacis, non quibelli tempore.

An civitas possit expellere civem pro lubitu?

§. 39. Porro cum supra dictum sit, posse liberum civem pro arbitrio civitate demigrare, quæritur jam, an non civitas ex adverso pro suo arbitrio civem possit expellere invitum, nullo antegresso delicto? Equidem Ciceronem audivimus inter fundamenta libertatis ponere, *ne quis invitus civitate mutetur.* An ergo hic deterior conditio civitatis, quam singulorum civium? Sed ratio hujus discriminis facile adparet. Qui enim in civitatem aliquam concedit, utique omnes suas rationes, saltem in præsens, eidem velut illigat, quas turbari aut everti necessum foret, si quolibet tempore posset expelli. Quod cum sit summe odiosum, inde civis hoc quo-

que

que abs civitate velut stipulari intelligitur, ne invitus præter meritum posset ejici. Sed contra civitas fortunas suas & incolumitatem uni alteri vè vulgari civi non superstruxit, adeoque nihil aut parum ipsius interest, si is pro arbitrio demigret. Si enim in aliquo eximio cive magnam collocarit fiduciam civitas, solet eundem peculiaribus insuper pactis adstringere, ne pro lubitu discedere amplius possit. Nec invidiosum est, plusculum huic licere civi, quam civitati. Nam ubi ille ad arbitrium civitatis sese non composuerit, facile potest in ordinem redigi. Civi autem, si Reip. administratio displicuerit, nihil aliud relictum, quam patientia aut emigratio. Solet nihilominus à civitatibus usurpari medium minus odiosum amoliendi cives suspectos, aut supervacuos & multitudine prægraves, quo cæteris laxior locus fiat, ut nempe eos in colonias describant. Etsi plerunque volentibus hoc fit, dum lautiorem conditionem in coloniis sperant, qui domi cum inopia conflictabantur, aut ipsi ex oculis civitatis, cui invisi sunt, sese subtrahi gaudent. De more autem illo multis barbaris atque Græcis recepto juventutem Deo cuipiam sacram emittendi ad quærendas novas sedes, luculenter tradit Dionys. Halicarn. l. 1. Scilicet quando exuberante vulgi multitudine, aut ob sterilitatem, civitas alendæ turbæ non sufficeret, aut alium ob casum minuendus civium numerus, deo cuipiam sacrantes annuam hominum progeniem ex finibus suis emittebant, armis instructos. Hi migrantes, patria in posterum cariturí, nisi aliam, quæ se reciperet, pararent, quam vel gratia vel armis quæsissent, eam patriæ loco habebant. Creditum atque est, deum cui dicabantur, taliter emissorum colonias supra hominum opinionem fortunare. Idem l. 2. tradit Aborigines fuisse talem juventutem diis consecratam more patrio, ad quærendas sedes, quascunque fortuna obtulisset à parentibus missam. Sic Plin. l. 3. c. 13. Picentes ortos licet *a Sabinis, voto vere sacro*. Et Strabo l. V. Samnites simili ratione à Sabinis ortos memorat. Adde Justin. l. 24. c. 4. & Festum in *ver sacrum*, & in *Mamertini*. Et Livium l. 34. c. 44. ubi tradit, pontifices respondisse, *ver sacrum* (quale quidem Romani vovere solebant) *videri pecus, quod natum esset inter Cal. Martias, & pridie Calendas Maias*. Quomodo Lydus & Tyrrheneus, urgente frugum sterilitate, sortiti sint, uter cum parte multitudinis patria

decederet, vid. Velleium l. 1 c. 1. & Strab. l. 5. Possunt autem & solent coloniæ diverso modo deduci. Vel enim manent pars civitatis, unde emittuntur, vel civitati matrici reverentiam exhibere, ejusque majestatem comiter conservare deinceps tenentur, adeoq; velut inæquali fœdere junguntur, vel denique pari deinceps jure cum metropoli agunt.

De exilio. § 40. Invitus obligatione erga patriam solvitur, qui ob crimen verum aut per calumniam intentatum patria ejicitur. Dum enim civitas aliquem pro membro suo non amplius vult agnoscere, & finibus suis expellit, remittit ipsi obligationem, qua antea tanquam civis tenebatur. Quo ipso illi fit facultas ubicunque possit sedem sibi novam constituendi. Est autem in exilium ejici ob falsum crimen gravis injuria, ob verum, gravis pœna. Si enim vel maxime salva relinquantur bona, alio tamen ea transferri molestum est, nec minus acerbum à necessitudinibus abstrahi, & ignominiæ plenum, indignum fuisse judicatum, cui in civitate locus concederetur. Penitus enim effrontem esse oportet, in quem dici queat illud Juvenal. sat. 1. *Hic damnatus inani Judicio (quid enim salvis infamia nummis?) Exul ab octava Marius bibit, & fruitur diis Iratis.* Nec est quod moveat aliquem illud Ciceronis pro Cæcina: *Exilium non supplicium est, sed perfugium portusq; supplicii. Nam qui volunt pœnam aliquam subterfugere, aut calamitatem, eo solum vertunt, hoc est, sedem ac locum mutant. Itaq; nulla in lege nostra reperietur, ut apud cæteras civitates, maleficium ullum exilio esse multatum. Sed cum homines vincla, neces, ignominiasq; vitant, quæ sunt legibus constitutæ, confugiunt quasi ad aram in exilium. Qui si in civitate legis vim subire vellent, non prius civitatem quam vitam amitterent: quia nolunt, non adimitur his civitas, sed ab his relinquitur atque deponitur.* Scilicet est hoc ex peculiari ratione antiqui juris Romani, per quod invito non poterat civitas adimi. Quo minus autem à Magistratibus togatis civi capitalia supplicia injussu populi irrogarentur, leges Porciæ & Semproniæ prohibebant. Ne tamen delicta impunita manerent, & nihilominus nemo invitus civitate ejectus videretur, voluerunt credi, exilium sponte à civibus suscipi declinandæ pœnæ causa. Apud Salust. Catilin. Cæsar: *aliæ leges condemnatis civibus non animam eripi, sed exilium permitti jubent.* Et iterum, *exilium damna-*

damnatis permissum. Necessitatem tamen soli vertendi satis innuebant, quando capitalium criminum damnatis aqua & igni interdicebant, seu ne iis intra ditionem populi Romani uterentur. Cæterum uti libera adhuc Rep. exulibus permissum erat pro lubitu in quævis loca extra civitatem Romanam concedere, ita post sub Cæsaribus in exilii locum deportatio successit. Cujus rei inter cæteras hæc quoque causa fuit, ne viri illi virtute aut opibus insignes, quos per calumnias plerumque pessundabant Cæsares, ad hostes delati, vel ad ea loca, ubi exercitus Romani agebant, injurias suas ulturi irent. Differebat autem deportatio ab exilio per aquæ & ignis interdictionem significato, quod per hoc non solum jus civitatis amitteretur, sed etiam quis penitus ditione Romana excluderetur, ita ut deinceps cujuscunque vellet Reip. civis fieri posset. In deportatione autem itidem jus civitatis Romanæ seu privilegia civium Romanorum amittebantur, sed civitas Romana non omnino se potestate in eos abdicabat, neque ditione sua eos ejiciebat, sed certo loco, plerunque mari circumfluo, includebat. Mitior pœna erat relegatio, per quam jus civitatis non amittebatur, sed tantum in certo loco necessarium quis domicilium habere jubebatur; aut certa imperii Romani parte abstinere. Quod posterius quibus injunctum, proprie interdicti vocabantur. Sic Ovid. l. V. Trist. el. 11. *relegatum* se tantum dicit, non *exulem*, neque *jus civis sibi Cæsarem ademisse.* Latius hac de re interpretes juris Romani sunt videndi ad tit. de Interdict. & releg. & inprimis Brisson. select. antiq. l. 3. c. 5. Anton Matth. de Crimin. ad tit. de pœn. c. 1. §. 6. 10. Id heic obiter quoque observandum, isthæc vocabula interdum ab auctoribus promiscue sumi. Apud Tacit. A. III. 68. *relegari in insulam* ponitur pro *deportari.* Plinio l. 7. ep. 19. *Fannia relegata exul* dicitur. Ap. Sueton. Calig. c. 28. *exules* vocantur, qui proprie *deportati* aut relegati. Et alibi passim.

§. 41. Alio modo civitatem non lubens quis mutat, quando vi hostili subactus alterius se imperio subjicit, tanquam civem & subditum, sive simul sedem mutet, sive non. Id quod non singulis modo civibus, saltem qui non alio quam communi civium vinculo tenentur, sed & integris urbibus, & provinciis licere, quando alia salutis expediendæ via nō adparet, in confesso est. vid. Grot. II. c. 6. § 5. *Patria & civitas amittitur per vim hostium.*

Ubi

Ubi tamen observandum, si quis civis, vel cœtus civium ita sese hosti dedat, ut simul sedem alio transferat, illos dici & civitatem & patriam mutare. Quod si autem v. g. aliqua urbs sese alterius ditioni & imperio dedat, ita ut in perpetuum à priore civitate divellatur, ejus incolæ civitatem quidem mutasse, non autem patriam propriè dici poterunt. Patria enim, quæ à patre denominatur, abs quo in liberos patrimonia & fortunæ solent devolvi, non obscure connotat sedem fortunarum, quæ sine certo & fixo loco intelligi nequit. Unde loco non mutato neque patria mutata dicitur. Civitas autem nostra est ille cœtus, cujus summo imperio subjecti sumus, neq; videtur respectum ad locum fixum involvere. Unde eadem civitas manet, etsi penitus in aliam sedem sese transtulerit. Sic *Phocæorum profugit exsecrata civitas. Agros atq; lares patrios habitandaq; fana Apris reliquit, & rapacibus lupis.* Horat. epod. 16 quâ de re vid. Erasm. Chiliad. in *Phocensium exsecratio.* Heic sane Phocenses manebant in eadem civitate, rectè tamen dici poterant mutasse patriam, quatenus notat sedem seu locum fortunarum, & solum natale, (nam hoc quoque sæpissime in ejusmodi locutionibus simul innuitur.) Quod si autem aliquis captus detineatur apud hostes, aut eos, quos in cæteros fœdere non junctos hostilia usurpant, (uti multi quondam faciebant, vid. l. 5. §. 2. ff de capt. & postlim. Grot. III. c. 9. §. 18.) sive libertatem adhuc retineat, sive amiserit, is nondum patriam mutasse censendus est, quamdiu in eam revertendi animum habet, dummodo jure postliminii frui possit, etsi usu patriæ interea carere cogitur. Ex quibus judicandum est de illo dicto Torquati ad captivos Cannenses ap. Liv. l. 22. c. 60. *Liberi atque incolumes desiderate patriam, imo desiderate, dum patria est, dum cives ejus estis. Sero nunc desideratis, diminuti capite, abalienati jure civium, servi Carthaginensium facti.* De illa autem quæstione, an & quatenus urgente necessitate pars civitatis alterius imperio tradi possit, vid. Grot. III. c. 20. §. 5. & Cl. Bœcler. comment. ad Grot. p. 104. 116. 285. Ubi tamen hoc addendum putaverim, si quæ civitas necessitate adacta quibusdam urbibus aut provinciis hosti cesserit, (quæ quidem quondam sponte civitati sese adjunxerant,) illis ignaris aut invitis, ejus pacti hunc esse effectum, ut civitas omni quidem suo jure in eas renunciet, nequaquam autem ut iisdem pro

impe-

imperio injungat, civitati alteri sese subdere. Adeoque debet quidem civitas præsidia, si quæ sunt, inde deducere, ut autem easdem invitas velit cogere alienum subire imperium non videtur posse, ne quidem ex vi Dominii eminentis. Neque enim videtur imperio esse efficaciam in illum casum, quo idem expirat, & quæ ex vi dominii eminentis fiunt, in ea omnia, modo justo tempore exerceantur, populus consensisse intelligitur. Probabilissimum autem est, populum in hoc consensisse, ut urgente necessitate pars aliqua deseri possit, nō autem ut alteri invita tradi; sed potius sibi relinqui, ut suæ saluti pro arbitrio consulat. Unde judicaverim, ejusmodi urbes & provincias, quibus civitas, ipsis invitis, hosti cessit, obligationi suæ nihil adversum facere, si novum illud imperium detrectent, modo commodiora inveniant media, quibus salutem suam defendere queant. Sed isthæc eruditi accuratius expendent.

§ 42. Illa autem obligatio, qua quis tenetur patriæ ex lege gratitudinis ob accepta peculiaria beneficia durat, etiam cum quis, ea relicta, in alia civitate consedit. Non tamen ita, ut præponderet obligationi adversus præsentem civitatem. Inde laudem quidem meretur Miltiades, quod etiam, postquam Chersonensi sedem collocaverat, Atheniensibus officia præstaret. Id tamen nequaquam probandum, quod Darium, cui sine dubio fidem dederat, ponte Istri rescisso, Scythis cædendum præbere vellet, ut hac ratione libertatem Græcorum in tuto poneret. Videtur tamen quibusdam, Cornelium Nep. non tam hoc laudare, quod Darium perdere voluerit, quam quod fuerit animo tam civili, ut mallet cæteros omnes libertate frui, quam se cum paucis dominari. Fallitur tamen idem autor in Conone c. 5. quando hujus factum pium & probandum vocat, quod Joniam & Æoliam Atheniensibus restituere sit conatus, in fraudem regis, abs quo tanta acceperat beneficia, & cui ipse fide erat obstrictus. Neque hic effectus est laudandus, antiquæ patriæ opes velle augeri, cum damno novæ. Sed quid si contigerit, ut nova nostra patria cum antiqua bello implicetur, anne contra hanc arma feremus? Heic etsi honestum sit, tale ministerium deprecari, ac declinare, quantum per recentis patriæ obligationem licet, si tamen hujus nos jussa urgeant, eodem modo excusati erimus, atque illi, qui imperia publica exequuntur in iis, quos privatim amicos habent. *Facessere privatam amicitiam* debere, *cum* *manda-*

Gratitudo erga patriā quousq; duret, & valeat?

mandata patriæ intercedant, recte Popilius ap. Just. l. 34. c. 3. Etsi austeritatem hominis in ea legatione obeunda nemo cordatus adprobaverit. Certe ipse Livius l. 45. c. 11. *Asperitatem animi & ingenii, acerbitatemq; violentam* in isto non obscure notat. Sic Timotheus adversus Jasonem tyrannum, hospitii jure junctum, & cujus insigne documentum benevolentiæ in ipsum extabat, jussu populi bellum gessit, *patriæ sanctiora, quam hospitii jura* ducens. Corn. Nep. Timoth. c. 4. Huc facit etiam illud Scipionis ad legatum Antiochi, captum filium sine pretio offerentem. *Pro tanto in me munere gratum me esse sentiet, si privatam gratiam pro privato beneficio desiderabit. Publice nec habebo quidquam ab illo, neq; dabo.* Liv. l. 37. c. 36. Id non minus eleganter expressum est ap. Justin. l. 31. c. 7. *Privata beneficia a rebus publicis secreta esse, aliaq; esse patris officia, alia patriæ jura, quæ non liberis tantum, verum etiam vitæ ipsi præponantur. Proinde se gratum munus accipere, privatoq; impendio munificentia regis responsurum. Quod ad bellum pacemq; attineat, nihil neq; gratiæ dari, neq; de jure patriæ decidi posse.* Et potest etiam inter publicam hostilitatem antiquæ memoria amicitiæ, & acceptorum beneficiorum servari. Exemplum Ptolomæi vid. ap. Justin. l. 15. c. 1.

§ 43 Ut autem illhæc obligatio penitus extinguatur, vix alter fieri posse videtur, quã si aut parem patriæ retulerimus gratiã, aut ab eadẽ graves injurias acceperimus. Hæc enim velia per compensationem gratiæ referendæ necessitatem tollunt. Senec. l. 6. de benef. c. 4. *Dedisti beneficium, injuriam postea fecisti; & beneficio gratia debetur, & injuriæ ultio. Nec ego tibi gratiam debeo, nec tu mihi pœnam: alter ab altero absolvitur. Non abstulisti beneficium, sed opponendo illi parem injuriam solvisti me debito. & si plus læsisti, quam antea profueras, nõ tantũ gratia extinguitur, sed ulciscendi querendiq; libertas fit, ubi in comparatione beneficii præponderavit injuria.* Quo in dicto tamen, non illud probatum, *injuriæ debetur ultio, & pœnam illi debeo*, mollius enim est id, *ulciscendi libertas fit*. Sed nec illud ad patriam temere adplicandum putaverim. Sanc enim tantum est in nomine patriæ venerationis, ut quantiscunque nos injuriis affecerit, ad concoquendum tamen dolorem nostrum multum valere debet cogitasse, patria fuit. Vix ullibi generositas ita reperitur. Non compositi solum, sed & magni animi est, *nefas ducere patriæ irasci*, non solum quamdiu adhuc patria est, sed etiam quando desiit. Digna lectu sunt, quæ de Africano majore, quem invidia civium ex conspectu urbis facessere subigebat, habet Valer. Max. l. 5. c. 3. & Seneca ep. 86. etsi hic sequius de isto facto videatur judicare, lib. 2. de Brevit. Vit. c. 17. Add. Livium l. 38. c. 52. seqq. & Plutarch. in ejus vita. Qua ratione Themistocles à plerisque credatur declinasse necessitatem ab ingrata patria vindictam sumendi, ex Cornel. Nep. notissimum est.

Δ. Τ. Θ.